

Prikaz razvoja penoloških obrazovnih programa u Republici Hrvatskoj

Bogojević, Gabrijela

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:118418>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-21**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju

Sveučilišni diplomski dvopredmetni studij pedagogije

Gabrijela Bogojević

**Prikaz razvoja penoloških obrazovnih programa u
Republici Hrvatskoj**

Diplomski rad

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru
Odjel za pedagogiju
Sveučilišni diplomski dvopredmetni studij pedagogije

Prikaz razvoja penoloških obrazovnih programa u Republici Hrvatskoj

Diplomski rad

Student/ica:

Gabrijela Bogojević

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Matilda Karamatić Brčić

Zadar, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Gabrijela Bogojević**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Prikaz razvoja penoloških obrazovnih programa u Republici Hrvatskoj** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 14. listopada 2022.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ODREĐENJE ANDRAGOGIJE I NJEN POVIJESNI RAZVOJ	3
2.1. Neka povijesna određenja andragogije	3
2.2. Razvoj andragogije u Hrvatskoj.....	5
2.3. Andragoški ciklus kao teorijski model	9
3. ŠTO JE PENOLOŠKA ANDRAGOGIJA I KOJI JE NJEN ZNAČAJ?.....	11
4. DEFINICIJE OSNOVNIH ELEMENATA KONTEKSTA U KOJEM SE ODVIJA PENOLOŠKA ANDRAGOGIJA	13
4.1. Penologija: uloga i značenje	13
4.2. Vrste penalnih ustanova.....	14
4.3. Kriminološka teorija u kontekstu pedagogije	14
4.4. Najčešći oblici rada sa zatvorenicima.....	15
5. KRATKI PRIKAZ PRAVOSUDNOG SUSTAVA RH.....	17
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	21
6.1. Predmet istraživanja.....	21
6.2. Problem istraživanja.....	21
6.3. Cilj istraživanja	21
6.4. Zadaci istraživanja	21
6.5. Metoda istraživanja	22
6.6. Uzorak istraživanja	22
6.7. Postupak istraživanja	24
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA	25
7.1. Prikaz povijesnog razvoja penološkog obrazovanja	25
7.1.1. Kaznionice i penalno obrazovanje u Hrvatskoj i Slavoniji u 19. stoljeću	26

7.2. Analiza penoloških sustava SAD-a, Norveške i Slovenije	30
7.2.1. Penološki sustav i obrazovanje u SAD-u	30
7.2.2. Penološki sustav i obrazovanje u Norveškoj	32
7.2.3. Penološki sustav i obrazovanje u Sloveniji.....	34
7.3. Prikaz zakonskog uređenja penološkog obrazovanja u RH.....	35
7.4. Prikaz rezultata nekih istraživanja u kontekstu penalnog obrazovanja RH.....	41
8. ZAKLJUČAK.....	46
LITERATURA	48
POPIS TABLICA I SLIKA	55
SAŽETAK	56
ABSTRACT.....	56

1. UVOD

O važnosti obrazovanja u modernom društvu prije svega govori činjenica da je ono uvršteno na popis temeljnih prava. Naime, u Članku 14. Povelje Europske Unije o temeljnim pravima navedeno je da svatko ima pravo na obrazovanje, kao i na pristup strukovnom i trajnom osposobljavanju. Tim pravom je obuhvaćena i mogućnost besplatnog obveznog školovanja (Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2012). Dakle, neupitno je kako su odgoj i obrazovanje ključni faktori u životu svakog pojedinca koji mu omogućavaju cjeloviti razvoj te ispunjenje njegovih potencijala. Kad pojedinac postane aktivni sudionik društva u kojem živi, on svojim djelovanjem povratno utječe i doprinosi (uspješnom) funkcioniranju samog tog društva. Dakle, može se zaključiti da obrazovanje nije važno samo za pojedinca, već za cjelokupno društvo (Vukasović, 1995). Osim toga, u obrazovnu naraciju, ali i obrazovne politike sve više i više je uključeno pitanje cjeloživotnog učenja/obrazovanja. Naime, moderno doba donijelo je sa sobom mnogobrojne i brze promjene u načinu funkcioniranja svijeta. Kao posljedica toga javila se potreba za sposobnosti pojedinca da se uspješno prilagodi tim promjenama te da ih može pratiti; pojavila se potreba za cjeloživotnim učenjem i usavršavanjem.

Dakle, obrazovanje se više ne odnosi samo na formalno, institucijsko obrazovanje, već su se pojavili i novi oblici obrazovanja: neformalno i informalno. Samim time subjekti u obrazovanju nisu više nisu samo djeca i mladi, već i odrasli (Kovačević, Mušanović, 2012). Zbog tih promjena u društvu razvila se i andragogija, kao disciplina pedagogije čiji su predmet odgoj i obrazovanje odraslih. Odgoj i obrazovanje odraslih sami su po sebi specifični, od karakteristika učenja odraslih pa do samih područja odgoja i obrazovanja odraslih. Drugim riječima, njihova se organizacija može veoma razlikovati među obrazovnim situacijama. Iz tog razloga razvile su se i specifične grane andragogije, među kojima je i penološka andragogija. Ona se bavi odgojem i obrazovanjem unutar penalnih ustanova koji su se kroz brojna istraživanja pokazali ključnima za rehabilitaciju zatvorenika, kao i za smanjenje recidiva.

Tema ovog diplomskog rada upravo je penološko obrazovanje u Republici Hrvatskoj. Kroz teorijsku analizu relevantne literature prikazat će se kako je uređeno, tj. kako je organizirano obrazovanje u penalnim ustanovama Republike Hrvatske, sa ciljem daljnje analize o potrebnim koracima za unapređenje postojeće prakse. Kako bi se moglo razumjeti što je penološka andragogija, u radu je prvo objašnjeno određenje andragogije i njen povijesni razvoj. Potom slijedi

definiranje same penološke andragogije i njenog značaja koje popraćeno poglavljem u kojem su definirani ključni pojmovi koji su sastavni dio penološkog obrazovanja: penologija, vrste penalnih ustanova, kriminološke teorije i najčešći oblici tretmana zatvorenika. Potom slijedi opis pravosudnog sustava RH (čiji je penalni/kazneni sustav dio) kako bi se objasnio kontekst u kojem se odvija penološko obrazovanje. Slijedi metodologija istraživanja te rezultati analize popraćeni raspravom i zaključkom.

2. ODREĐENJE ANDRAGOGIJE I NJEN POVIJESNI RAZVOJ

Kako bismo mogli u potpunosti razumjeti značaj obrazovnih programa unutar penoloških ustanova, a onda i analizirati stanja penoloških obrazovnih programa u Republici Hrvatskoj, potrebno je razumjeti što andragogija jest (kojoj penološko obrazovanje pripada) te kako je uopće tekao njen razvoj.

Dakle, treba navesti da se andragogija definira kao grana pedagogije koja se bavi obrazovanjem, ali i odgojem odraslih (Franković i sur., 1963; Mialaret, 1979; Potkonjak, Šimleša, 1989; URL 1). Pojam dolazi od grčkih riječi *anèr*, *andros*, što znači čovjek, i *pais*, *paidos*, što znači dijete (Mialaret, 1979). Ipak, treba napomenuti kako je sam pojam *andragogija* zapravo relativno novijeg vijeka, odnosno službeno je ustanovljen pedesetih godina 20. stoljeća od strane UNESCO-a (Mialaret, 1979; Potkonjak, Šimleša, 1989). Nadalje, predmet andragogije je odrastao čovjek, ali i kontekst u kojem se odvija njegovo obrazovanje. Kako u znanstvenom smislu ne postoji točno određena granica kad osoba postaje odraslom osobom pa onda ne postoji ni jasno određenje kad pojedinac postaje predmet poučavanja andragogije. Također, andragogija se sastoji od raznih disciplina, kao što su: opća andragogija (proučava socijalno-filozofski kontekst obrazovanja odraslih, ciljeve obrazovanje, itd.), andragoška didaktika (proučava specifičnosti nastavnih planova i programa obrazovanja odraslih), komparativna andragogija (proučava situacije i probleme obrazovnih sustava odraslih u dvije ili različitim zemalja ili društvima), socijalna andragogija (proučava pitanja u institucijama socijalne skrbi i zdravstvene zaštite), itd. Jedna od njenih disciplina je i penološka andragogija (Potkonjak, Šimleša, 1989) o kojoj će biti više riječi u trećem poglavlju rada.

2.1. Neka povijesna određenja andragogije

Ideja obrazovanja i odgoja odraslih javila se mnogo prije samog uspostavljanja pojma *andragogija*, odnosno još za vrijeme antičkih civilizacija. Glavni zagovornici te ideje bili su Platon i Aristotel (Potkonjak, Šimleša, 1989). Platon je tako smatrao da pojedinac može teorijski izučavati neku znanost (aritmetika, geometrija, astronomija, teorija glazbe) tek od 20. do 30. godine života prilikom čega se on priprema za dijalektiku koju je on smatrao kao najvišu znanost o idejama. Tek od 30. do 35. godine oni koji su najsposobniji imaju priliku za više filozofsko obrazovanje, a samo oni koji su završili to obrazovanje mogu upravljati državom (Vukasović, 1995). Međutim, iako su

se obrazovanje i odgoj odraslih prakticirali još za vrijeme Antike, andragogija je doživjela najjači razvoj tijekom radničkog pokreta u 19. i početkom 20. stoljeća. Preciznije, prvo spominjanje, odnosno korištenje pojma *andragogija* povezuje se s imenom Aleksandra Kappa i njegovim djelom „Platons Erziehungslehre“ 1833. godine. Njegove ideje, odnosno zagovaranje obrazovanja i odgoja odraslih naišle su na otpor kod Friedricha Herbarta koji je tu ideju oštro kritizirao, jer je smatrao da bi to značilo proširivanje odgoja i na odrasle. Nakon Kappa, pojam andragogije koristi i M. A. Olesnicki 1885., u sklopu ruske pedagoške literature. Nadalje, prva desetljeća 20. stoljeća obilježena su raspravom o položaju andragogije. Preciznije, Medinski je andragogiju htio izdvojiti kao zasebnu, samostalnu znanost. Prema njemu bi se ona trebala zvati *antropogogija* te bi bila sveobuhvatna znanost o odgoju koja se sastoji od dva dijela: pedagogije i andragogije. Pri tome je pedagogija znanost o odgoju djece, a andragogija znanost o odgoju odraslih. Ipak, njegova nastojanja su naišla na otpor prije svega Sovjetskog Saveza pa se kao općeprihvaćeni termin počinje koristiti *pedagogija odraslih* koja ostaje dijelom pedagogije. Osim pojmova *andragogija* i *pedagogija odraslih*, početkom 20. st. spominju se i drugi termini, primjerice *socijalna pedagogija* i *adultologija*, ali oni u znanstvenom kontekstu nikada nisu pustili dublje korijenje. Iako je rasprava o određenju andragogije usporila za vrijeme i između svjetskih ratova, njeno širenje nije u potpunosti stalo. Tako su neki autori, primjerice M. Anderson i E. Lindoman između dva svjetska rata nastojali prenijeti andragoške prakse iz Njemačke u SAD. Nakon Drugog svjetskog rata nastavlja rasprava o nazivlju i položaju znanosti koja se bavi odgojem i obrazovanjem odraslih. Kao što je već spomenuto te rasprave dosežu vrhunac sredinom 20. stoljeća kada se pojavljuju istraživanja pod nazivom „andragogija“, a koja raspravljaju o njenom pojmu i predmetu, kao i o brojnim drugim društvenim znanostima. Treba istaknuti kako su određene zemlje predvodile u tim raspravama, a to su bile Jugoslavija, SR Njemačka, Švicarska, Mađarska, Čehoslovačka, Poljska i Nizozemska, a kasnije postaju sve prisutnije i u SAD-u. U tim zemljama pojavljivali su se različiti pojmovi vezani za različita poimanja obrazovanja i odgoja odraslih. Tako se u SR Njemačkoj javljaju političko-pedagoška i pedagoško-sociološka koncepcija, koristi se pojam *pedagogija odraslih*, kao i *znanost o obrazovanju odraslih*. U anglosaksonskim zemljama koristili su se pojmovi *antropogogija*, *edukologija* i *humanogogija*. Nizozemski autori, prije svega Ten Haven uvodi pojam *andragologija* pri čemu stavlja naglasak na znanstvenoj analizi. Tamošnji stručnjaci su čak pokušali proširiti predmet andragogije na socijalni rad. U Francuskoj se pored andragogije koriste još i pojmovi *psihopedagogija odraslih*,

sociopedagogija odraslih i sociologija obrazovanja odraslih. Važnu ulogu u intenziviranju tih rasprava imao je UNESCO koji je bio jedan od glavnih zagovornika i promicatelja cjeloživotnog obrazovanja (Potkonjak, Šimleša, 1989).

Važno je napomenuti da razvitak andragogije kao koncept koji predstavlja cjeloživotni odgoj i obrazovanje nije slučajan ni nasumičan. Naime, sa sve intenzivnijim razvojem znanosti, tehnologije, umjetnosti i kulture javila se i potreba za preinakom cjelokupnog načina života i općenito funkcioniranja društva. Samim time bilo je potrebno, ali i neizbježno da se slika odgoja i obrazovanja prilagodi tim, novonastalim potrebama. Primjerice, s promjenama u načinu proizvodnje dobara (korištenje novih, naprednijih, ali i složenijih strojeva) javila se potreba za određenim znanjima i vještinama koji su radnici trebali posjedovati. Drugim riječima, javila se potreba za složenijim i specifičnim obrazovanjem radnika, odnosno odraslih. Dakle, kako bi osoba, a onda i cjelokupno društvo, mogla biti u korak s novim sociopolitičkim okruženjem i sa svim promjenama i zahtjevima koje ono donosi, bilo je potrebno da je ona spremna za cjeloživotno, odnosno permanentno obrazovanje i usavršavanje. To je prepoznato od strane stručnjaka za odgoj i obrazovanje što je dovelo do razvoja andragogije (i gore spomenutih rasprava o njenom određenju) (Vukasović, 1995). Osim razvoja andragogije u svjetskom kontekstu, važno je i prikazati kako je tekao razvoj andragogije u Hrvatskoj.

2.2. Razvoj andragogije u Hrvatskoj

Uzimajući u obzir društvene, gospodarske, kulturne i političke prilike u Hrvatskoj, povijesni razvoj obrazovanja odraslih u Hrvatskoj može se prikazati prema sljedećim fazama (Lavrnja, Pongrac, 2001):

- a) obrazovanje odraslih početkom 20. st. i između dva svjetska rata,
- b) obrazovanje odraslih tijekom Drugog svjetskog rata,
- c) obrazovanje odraslih od 1945. do ranih pedesetih godina,
- d) obrazovanje odraslih od ranih pedesetih do 1965. godine,
- e) obrazovanje odraslih od 1965. do 1980. godine,
- f) obrazovanje odraslih tijekom osamdesetih godina,
- g) obrazovanje odraslih nakon rušenja Berlinskog zida.

Početak 20. stoljeća i između dva svjetska rata ideja obrazovanja odraslih još je u razvitku. Osim toga taj period snažno je obilježen idejom „narodnog prosvjeđivanja“ što je imalo jak utjecaj i na obrazovanje odraslih. Naime, sadržaj obrazovanja bio je prožet idejom osvješćivanja naroda za otpor protiv tuđinske vlasti i promicanjem ideje, odnosno želje za samostalnošću. Tijela koja su pri tome imala velik utjecaj bila su: Matica ilirska, odnosno kasnije Matica hrvatska, i Hrvatsko-pedagoški književni zbor. U tom razdoblju osnivaju se i nove andragoške ustanove, prije svega Pučko sveučilište u Zagrebu. Od 1912. godine započinju predavanja za javnost, a nedugo nakon toga su osnovane i druge takve ustanove u Karlovcu, Varaždinu, Splitu i drugim gradovima u Hrvatskoj. Neki od modela koji su se razvili u tom periodu su: „škole“ i tečajevi za obrazovanje odraslih, narodna sveučilišta, narodne knjižnice i čitaonice, prosvjetna društva, udruženja i organizacije (Lavrnja, Pongrac, 2001). Također, smatralo se da je cilj društva bio da radi na moralnom i umnom unapređenju svojih članova što se u praksi ostvarivalo kroz večernje i nedjeljne stručne škole i općeobrazovne tečajeve (poput krojenja, čitanja, pisanja, itd.). Nadalje, tijekom ovog razdoblja, osnovano je i Seljačko sveučilište (1928.) od strane dr. Jure Turića, a osnovane su i brojne čitaonice, od kojih se kao najpoznatije mogu istaknuti Radnička čitaonica i Socijalistička čitaonica (Samolovčev, 1963). Ipak, andragogija je doživjela u neke poteškoće, primjerice iako je zakonska regulativa obrazovanja odraslih započela još 1919. godine, tek je 1929. godine donesen Zakon o narodnim školama kojim je obrazovanje odraslih barem prividno riješilo svoj pravni status. Zakonom se zapravo htjela uvesti potpuna kontrola u obrazovanje odraslih, a čime su se onemogućavale privatne inicijative (pojedinaca, društava, udruženja, ustanova) koje su do tada bile osobito razvijene u Hrvatskoj. Osim toga, djelatnost brojnih narodnih sveučilišta bio je pod nadzorom i utjecajem centralno-administrativnog sistema tadašnje države što je izrazito kočilo njihov rad i napredak. Ipak, andragoška misao se nastavila razvijati i to pod utjecajem europskih strujanja i reformskih pravaca građanske pedagogije, zahvaljujući našim istaknutim stručnjacima (Bazala, Matičević, Turić, Vuk Pavlović, Pataki i dr.). Iz toga su proizašle važna pitanja vezana za andragošku praksu, kao što su ciljevi obrazovanja, sociološko-psihološki aspekti obrazovanja odraslih, metodološka pitanja obrazovanja odraslih i sl. (Lavrnja, Pongrac, 2001).

Prije početka Drugog svjetskog rata, u Hrvatskoj (tadašnja Kraljevina Jugoslavija) je djelovalo niz ustanova za obrazovanje odraslih, poput Narodnog sveučilišta u Zagrebu s brojnim filijalama u Hrvatskoj i Seljačkog sveučilišta pri Školi narodnog zdravlja. Nažalost, neposredno prije rata ugasila se aktivnost Seljačkog sveučilišta, a tijekom rata djelatnost u ustanovama za obrazovanje

odraslih je stagnirala. Zbog utjecaja nacističke pedagogije, obrazovanje u Hrvatskoj bilo je orijentirano isključivo na mlade pa su liberalno orijentirane ustanove za obrazovanje odraslih bile zapostavljene (Lavrnja, Pongrac, 2001). Međutim, s vremenom se razvio otpor prema takvom uređenju pa snage otpora provode brojne aktivnosti kao znak pobune. Između ostalih, Partizani su na oslobođenim prostorima organizirali sustav vlasti koji je uključivao i obrazovanje (Samolovčev, 1963). Tamo su bili organizirane prosvjetno-političke aktivnosti odraslih, analfabetski tečajevi, kulturno-umjetničke manifestacije i priredbe, znanstveno-popularna predavanja, kao i tečajevi prve pomoći i vojna obuka. Osim toga, andragoška djelatnost odvijala se i u izbjegličkim logorima u Egiptu i Italiji (Lavrnja, Pongrac, 2001). Također, u ovom periodu razvio se jedan novi oblik, odnosno model obrazovanja odraslih, individualni oblik rada ili autodidaktički oblik koji je stvorio novi institucionalni program odgojno-obrazovnog rada: *kaznionu-školu* ili *robijaški univerzitet* (Samolovčev, 1963).

Nakon pobjede revolucionarnih snaga, polet i oduševljenje društva odrazilo se na sve njegove aspekte pa tako i na obrazovanje odraslih. Naime, nad njime više nije bio postavljen monopol pa su se brojne političke, ali i druge organizacije, kao i pojedinci uključili u njegovu organiziranje što je za posljedicu imalo (ponovno) postojanje široke i raznolike mreže aktivnosti vezanih za obrazovanje odraslih, poput prosvjetnih tečajeva, narodnih knjižnica i čitaonica, narodnih sveučilišta, itd. Ipak, raznolikost tih programa nije bila bez posljedica. Naime, kako su postojali brojni programi i velik interes polaznika za njih, znanja koja su se tamo stjecala bila su široka, ali veoma površna i nespecifična. Dakle, polaznici su bili poučavani elementarnim znanjima, a ne stručnim koja su zapravo i potrebija kod obrazovanja odraslih (Samolovčev, 1963). Ipak od 50-ih godina obrazovanje odraslih doživljava niz preobrazbi, odnosno poboljšanja pa se čak može nazvati i „zlatnim periodom“ za andragogiju u Hrvatskoj. Naime, stručnjaci se ponovno počinju okretati prema Zapadu kao uzoru za organizaciju obrazovanja odraslih, a i počinje se raspravljati o sistematiziranom, planiranom i metodičkom pristupu poučavanju. Također, obrazovanje ponovno postaje specifično tj. stručno, a pokreću se brojni časopisi i druga stručna literatura s područja andragogije, a u visoko obrazovanje se uvode i predavanja i studijske discipline za andragoške studije (Lavrnja, Pongrac, 2001).

Cvjetanje andragoške djelatnosti počelo je stagnirati nakon 1965. godine pod utjecajem društveno-političkih promjena pa se tako smanjuju grupe na predavanjima te se mijenjaju metode predavanja.

Stanje se pogoršalo još više nakon Reforme odgoja i obrazovanja (1974.) kad je smanjen broj narodnih i radničkih sveučilišta, a nastava je smjela biti isključivo tradicionalna. Ipak Škola za andragoške kadrove imala je iznimno velik broj sudionika i programa, a zapošljavala je i velik broj stručnjaka. Osim toga, bila je i internacionalnog karaktera jer su tamo organizirani brojni međunarodni skupovi koji su uključivali stručnjake andragogije iz brojnih zemalja. Loše razdoblje za andragogiju nastavlja se kroz 80-e godine kad je rad brojnih obrazovnih programa za odrasle bio usporen, odnosno smanjen zbog ekonomske krize. Ipak, na teorijskom planu andragogija se nastavila razvijati: objavljuju se brojna ključna djela (npr. „Adult Education in Yugoslav Society“ koje je izdao Andragoški centar u suradnji s UNESCO-om). To je doduše značilo da je postojao jaz između andragoške teorije i prakse pri čemu se rezultati istraživanja nisu koristili, a praksa se obavljala mehanički. Od 1989. godine društvo se nalazi u procesu tranzicije koji sa sobom donosi brojne zahtjeve, odnosno promjene koje ostaju nužne općenito, ali i u području obrazovanja odraslih. Dolazi do realizacije tri modaliteta obrazovanja: formalno, neformalno i informalno. Formalno obrazovanje ostalo je dosta traženo, a najviše se odvije kroz škole i tečajeve, dok je polje najšireg interesa učenje stranih jezika. Nažalost, troškovi obrazovanja odraslih padaju gotovo isključivo na same korisnike pa realizacija obrazovanja odraslih zaostaje za stvarnim potrebama. Što se tiče neformalnog obrazovanja, najveći interes postoji za stručnom izobrazbom i usavršavanjem. Neki od oblika u kojima se ono izvodi su: tribine, savjetovanja, simpoziji, seminari, obrazovne grupe, radionice s aktivnim sudjelovanjem. Informalno obrazovanje olakšano je dostupnošću interneta, odnosno informacija koje on nudi (Lavrnja, Pongrac, 2001).

Iz svega navedenog se može zaključiti kako je obrazovanje odraslih u Hrvatskoj prošlo kroz brojne promjene, odnosno krize, reforme i napredovanja. Mijenjali su se pristupi obrazovanju, oblici izvođenja, ciljevi, itd. Usprkos činjenici da je andragogija u Hrvatskoj zadobila brojne teške udarce (zaustavljanje rada škola, nedostatak financiranja, itd.) tijekom niza godina, uspjela se održati na nogama i, u trenucima barem teorijski, napredovati i razvijati se u skladu s europskim i svjetskim tendencijama. Međutim, kako je predmet ovog rada penološka andragogija, trebamo se zapitati kako se ona razvijala, odnosno kakvo je njeno stanje danas.

2.3. *Andragoški ciklus kao teorijski model*

Za početak, potrebno je ukratko objasniti što je to teorija i koja je njena uloga. Knowles i suradnici (2005) teoriju definiraju kao sveobuhvatni, smislen i, unutar sebe, dosljedan skup, odnosno sustav ideja o određenoj pojavi, fenomenu. Hrvatski jezični portal (URL 1) nudi sličnu definiciju: „promišljeno i uopćeno znanje o nekoj pojavi ili o više pojava zasnovano na njihovim bitnim zakonitostima“. Općenito govoreći, teorije su važne jer nude uvid u način funkcioniranja određene prakse, nude odgovore, tj. potencijalna rješenja za problemske situacije, ali i za optimizaciju praktičnog djelovanja. Dakle, dobra teorija u pravilu bi trebala nuditi objašnjenja vezana za određenu pojavu, kao i smjernice za djelovanja (Knowles i sur., 2005).

U kontekstu obrazovanja, određeni teorijski model odnosio bi se na određivanje ciljeva, sadržaja, organizaciju i metode koje se koriste u odgojno-obrazovnoj praksi. Drugim riječima, prije samog obrazovnog rada potrebno je osmisliti, odnosno pripremiti program prema kojem će se izvoditi nastavni proces. Nadalje, sama nastava sastoji se od više etapa koje je također potrebno osmisliti i organizirati. Sve to provodi se sa ciljem ostvarivanja materijalnih, funkcionalnih i odgojnih zadataka nastave. Dakle, postupci koji se provode u nastavi, moraju biti u skladu s ciljevima, odnosno s njihovim specifičnostima. Obrazovanje odraslih sa sobom nosi specifičnu, usku povezanost s radom; ipak, generalni koncept obrazovanja je isti, a najveće razlike mogu se pronaći u težištima i pojedinim fazama obrazovnog rada kao i u samoj razini općenitosti. Iz tih razlika proizlazi sam andragoški (obrazovni) ciklus. On se može definirati kao sustav postupaka, odnosno sustav međusobno povezanih podsustava, koji se oblikuju tijekom pojedinih faza obrazovnog procesa. Dakle, faze ne ostvaruju svoj smisao ako nisu povezane s drugim fazama, a važan je i njihov redoslijed izvođenja. Andragoški ciklus naziva se ciklusom jer posljednja faza (faza vrednovanja) povratno djeluje na sve prethodne postupke, odnosno faze (Pastuović, 1981). Određeni hrvatski andragozi koji su pedagoško profilirani nisu prihvatili ovaj koncept. U Hrvatskoj ga je prvi zagovarao pedagog/andragog Mihajlo Ogrizović (Pastuović, 2022). Prema Ogrizoviću (1963) faze andragoškog ciklusa su: 1. ispitivanje obrazovnih potreba, 2. programiranje, 3. izvedba programa i 4. vrednovanje obrazovnih rezultata. Pastuović (1981; 1985) proširuje ove faze pa on izdvaja njih šest, a iste navodi i Vukasović (1995):

1. *ispitivanje obrazovnih potreba*: potreba se uvijek odnosi na nedostatak u okolini pojedinca ili unutar njega samoga; ova faza se sastoji od još nekoliko dodatnih faza: analize rada,

utvrđivanja znanja, vještina, motiva i stavova na temelju kojih se onda može utvrditi razlika između potrebnog i postojećeg znanja i/ili vještina;

2. *planiranje obrazovnog rada*: procesom planiranja usklađuju se radnje, sredstva i uvjeti koji određuju proces realizacije ciljeva; planiranje je osnova procesa upravljanja, a u ovom kontekstu obuhvaća i proces osposobljavanja, obučavanja kadra;
3. *programiranje obrazovnih sadržaja*: obrazovni sadržaji moraju biti u skladu s obrazovnim potrebama, a onda i ciljevima, ali i odgovarati suvremenim kretanjima društva; primjerice, postavlja se pitanje vrši li se poučavanje u svrhu izobrazbe za neko određeno radno mjesto (sadržaj će u tom slučaju biti specijaliziran na konkretna znanja i vještine) ili se radi o osposobljavanju za složenije zanimanje (sadržaji će u tom slučaju vjerojatno biti usmjereni na općenite vještine, npr. korištenje računala za pronalaženje informacija);
4. *neposredno pripremanje i organiziranje obrazovnog procesa*: organizacija se odvija na 2 razine: globalnoj (regulacija raspodjele obrazovnih programa između institucija) i unutarnjoj (unutar institucija, prema pojedinim programima i stupnjevima);
5. *izvođenje odgojno-obrazovnog procesa*: neki od procesa koje uključuje ova faza su motiviranje polaznika za učenje, poučavanje, razumijevanje sadržaja, učenje, stjecanje (novih) vještina, itd.;
6. *vrednovanje rezultata odgojno-obrazovnog rada*: ova faza sastoji se od utvrđivanja stupnja u kojem su ostvareni ciljevi, dakle oni bi trebali biti operacionalizirani kako bi se mogli mjeriti; osim vrednovanja učinaka obrazovnog procesa, važno je i unutarnje vrednovanje tj. vrednovanje samog andragoškog ciklusa.

Dakle, andragoški ciklus neophodan je prvi korak u planiranju i organizaciji odgojno-obrazovnog rada s odraslima. Kao takav, on je ključni dio penološkog obrazovanja, a samim time i penološke andragogije. U sljedećem poglavlju navedena je njena definicija, kao i njen značaj.

3. ŠTO JE PENOLOŠKA ANDRAGOGIJA I KOJI JE NJEN ZNAČAJ?

U Pedagoškoj enciklopediji penološka andragogija definirana je kao disciplina andragogije koja se bavi proučavanjem problema obrazovanja, odgoja i preodgoja osoba koje su došle u sukob sa zakonom te se nalaze u penalnim ustanovama (Potkonjak, Šimleša, 1989). U Hrvatskoj enciklopediji (URL 2) se može pronaći definicija koja navodi da je penološka andragogija poddisciplina andragogije koja za predmet ima preodgoj i resocijalizaciju pojedinaca koje su pravomoćno osuđene za kaznena djela te smještene u razne odgojno-popravne i kaznene ustanove. Jedna od njenih specifičnosti jest ta da se bavi reedukacijom, resocijalizacijom i readaptacijom pojedinaca koji su lišeni slobode, odnosno nalaze se unutar kazneno-popravnih domova i zatvora. Dakle, njen cilj i zadaci su da kod osuđenika razvije volju, težnju i sposobnost (koliko je to moguće s obzirom na vrijeme služenja kazne) koja će mu omogućiti, odnosno olakšati da nakon izlaska iz penološke ustanove živi u skladu s normama, zakonima, pravilima te da se uključi u društveni život zajednice u kojoj boravi (Ogrizović, 2004). Metode i sadržaj penološkog obrazovanja međusobno se razlikuju, tj. ovise o pojedincu, razlogu izvršenja kazne, društvenoj uvjetovanosti, ali i kontekstu u kojem se kazna izvršava. Osobe koje su stručnjaci u ovom području u RH su pedagozi, socijalni pedagozi, socijalni radnici i drugi stručnjaci (URL 2).

Općenito govoreći, dostupnost obrazovanih programa unutar penoloških ustanova uvelike ovisi o tome kako pojedino društvo gleda na „tretman“ zatvorenika. Naime, na pojam *tretman* može se gledati iz perspektive tretiranja osobe, odnosno zatvorenika onako kako ona to zaslužuje, gdje je naglasak ustvari na kazni osobe, ili iz perspektive pružanja određenog tretmana osobi, pri čemu se vodi računa o pojedinčevoj dobrobiti. Polazeći od toga, ali i od činjenice da su penološke ustanove ipak mjesta u kojima se pojedinci nalaze da bi prvenstveno izvršili kaznu koja im je dana, a onda i da je to mjesto, ali i vrijeme koje osoba može iskoristiti za nadograđivanje sebe, možemo zaključiti kako penološko obrazovanje predstavlja izrazito specifično obrazovno okruženje. Na njega daljnje uvelike utječu: javno mišljenje (primjerice većina demokratski društava odobrava/potiče obrazovanje zatvorenika), političko uređenje (koje političko tijelo je zaduženo za upravljanje penološkim ustanovama, a onda i penološkim obrazovanjem) i lokalni uvjeti (činjenica da svaka penalna ustanova ima svoje specifičnosti, primjerice dostupna sredstva) (Forster, 1989).

Iako postoje određene zajednice, sredine, pojedinci koji smatraju da je penološko obrazovanje neopravdano i beskorisno, brojna istraživanja pokazala su suprotno. Primjerice, Baranger i

suradnici (2018) u svom su istraživanju došli do rezultata koji pokazuju da sudjelovanje u programima visokog obrazovanja tijekom služenja kazne u zatvoru ima pozitivan utjecaj na samopoimanje zatvorenika i smanjuje njihove kriminogene (engl. *criminogenic*) stavove i ponašanja. Nadalje, ispitanici uključeni u istraživanje koje su proveli Evans i suradnici (2018) iskazali su da su im programi visokog obrazovanja u kojima su sudjelovali dok su se nalazili u zatvoru pomogli u osnaživanju duha i motivaciji da se odupru negativnim utjecajima samostigmatizacije (engl. *self-stigma*) koja se javlja kod većine zatvorenika. Također, Pike i Hopkins (2019) navode kako ispitanici uključeni u njihovo istraživanje iskazali da je obrazovanje u zatvoru imalo pozitivan učinak na njihov razvoj osobnosti i samosvjesnost, ali i da im je pomoglo u osvještavanju grešaka koje su napravili i povećanju nade u pogledu budućnosti tj. života nakon izlaska iz zatvora. Osim što se pokazalo da obrazovni programi unutar zatvora imaju pozitivan utjecaj na različite aspekte samopoimanja zatvorenika koji ih pohađaju, odnosno na njihovo psihološko stanje, različita istraživanja pokazala su i da sudjelovanje u obrazovnim programima ima pozitivan utjecaj, odnosno značajno smanjuje stopu recidiva¹ (Steurer, 2003; Esperian, 2010; Lockwood i sur., 2012; Mohamed i sur., 2015).

Iz navedenog se može zaključiti da obrazovanje unutar penoloških ustanova ima brojne prednosti za zatvorenika, prije svega transformativne efekte, tj. osjećaj humanog tretmana, povećanje motivacije, pozitivno viđenje samoga sebe i sl., a onda i smanjenja stope recidiva. Također, važno je napomenuti da se ove dobrobiti ne tiču samo zatvorenika, već se apliciraju i na njegovu širu društvenu zajednicu, primjerice obitelj (Ereš, 2021)., ali će pojedinac samom činjenicom da je radno sposoban biti od ekonomske „koristi“ i za širu zajednicu (URL 3). Upravo su te činjenice bile jedan od glavnih pokretača ovog istraživanja. U svrhu prikaza njegovog cjelovitog teorijskog okvira, u sljedećem poglavlju definirani su ključni elementi konteksta u kojem se odvija penološko obrazovanje.

¹ Recidivizam (recidiv) je pravni pojam koji označava ponavljanje kaznenog djela od strane osobe koja je već osuđivana (URL 1).

4. DEFINICIJE OSNOVNIH ELEMENATA KONTEKSTA U KOJEM SE ODVIJA PENOLOŠKA ANDRAGOGIJA

U ovom poglavlju mogu se pronaći definicije, odnosno pojašnjenja osnovnih elemenata koji su dio penološkog obrazovanja, ali nisu dio andragogije, odnosno pedagogije. Ti elementi su: penologija (znanstvena disciplina čiji je penološka andragogija dio), vrste kaznenih ustanova (u kojima se mogu održavati penološki obrazovni programi), kriminološka teorija (o kojoj ovisi dostupnost obrazovnih programa u penološkim ustanovama ili sam pristup tim programima) i kratki prikaz najčešćih oblika „tretmana“ unutar penalnih ustanova.

4.1. Penologija: uloga i značenje

Penologija je, u širokom značenju, znanost čiji su predmet različite dimenzije kažnjavanja (Knežević, 2008). Hrvatski jezični portal (URL 1) definira je kao granu kriminologije koja proučava uzroke, podrijetlo i razvitak kazne, kao i njenu primjenu i djelovanje na kažnjenike. Sama riječ složenica je latinske riječi *poena, poenae* što znači kazna i grčke riječi *logos* koja znači riječ (Knežević, 2008).

Penologija ima 4 funkcije: upravnu, analitičku, znanstvenu i akademsku. Kroz upravnu funkciju, penologija se pojavljuje kao primijenjena znanstvena disciplina koja obuhvaća različite penalne sustave u različitim kazneno-pravnim sustavima. Ova funkcija je ujedno i povezujuća funkcija, jer obuhvaća i njenu socijalnu funkciju koja se odnosi na pitanja ljudskih prava i ljudske djelatnosti. S upravnom funkcijom usko je povezana analitička funkcija koja omogućava uvid u sustav izvršenja kaznenih sankcija unutar pojedinih kazneno-pravnih sustava. Preciznije, ovom funkcijom se nastoji odrediti prikladnost nekih penoloških sustava realnim socijalno-političkim okolnostima, tj. eventualna potreba za reformama. Nadalje, znanstvena funkcija je u sadržajnom smislu višestruka jer penologija ulazi u nekoliko znanstvene discipline, kao što su kazneno pravo, sociologija, psihologija i socijalni rad. Unutar RH penologija se tradicionalno smješta unutar pravnih znanosti. Znanstvena penologija se poglavito bavi počiniteljem kaznenog djela, njegovom ličnošću, posljedicama izvršavanja kazne na ličnost osobe te osnovnim sociološkim dimenzijama penalnih ustanova. Akademaska funkcija penologije odnosi se na širenje penološkog znanja kroz podučavanje. Ona je bila ključna za razvitak penologije kao znanstvene discipline i kao prakse

(Knežević, 2008). Kako postoje različite funkcije penologije, postoje i različite ustanove unutar kojih se one odvijaju.

4.2. Vrste penalnih ustanova

Iako sve penalne ustanove u osnovi imaju isti cilj: izvršavanje kazne lišenja slobode, one se međusobno uvelike razlikuju po svojoj unutrašnjoj strukturi i namjeni. Što se tiče unutarnje organizacije, osnovni pristup ih dijeli na vodoravnu ili horizontalnu klasifikaciju i vertikalnu klasifikaciju. Vodoravna (horizontalna klasifikacija) kategorizira penalne ustanove prema režimu koji je zastupljen unutar njih, tj. prema stupnju osiguranja institucije pa postoje: zatvorene ustanove, poluotvorene i otvorene ustanove. S druge strane, vertikalna klasifikacija označava podjelu ustanova s obzirom na klasifikaciju zatvorenika prema određenim kriterijima prema kojima se onda osuđenici grupiraju. Primjeri nekih od tih kriterija su faze tretmana i stupanj „rehabilitacije“ koji zatvorenik mora proći i sama visina/duljina trajanja kazne (Knežević, 2008). Vrste penalnih ustanova koje su zastupljene u RH opisane su u petom poglavlju.

4.3. Kriminološka teorija u kontekstu pedagogije

Kako je već prije navedeno, odabir teorije uvelike će odrediti pristup samoj praksi, odnosno njeno provođenje. Stoga je potrebno istaknuti nekoliko teorijskih pristupa koje određuju i utječu na provođenje obrazovnih programa u penalnim ustanovama. Forster (1989) navodi 5 škola penološke tj. kriminološke teorije:

1. *klasična škola* u kojoj je fokus na samom počinjenom kaznenom djelu pa je onda svrha boravka u penalnoj ustanovi isključivo izvršenje kazne; u ovom slučaju naglasak je, dakle, na konceptu pravde;
2. *pozitivistička škola* naglašava osobnost zatvorenika pa je stoga fokus stavljen na aktivnosti koje zatvorenik provodi, a koje su povezane s njegovom budućnosti (a ne na ono što je već učinjeno, u prošlosti);
3. *sociološka škola* se ne bavi niti počinjenim kaznenim djelom niti počiniteljem, već proučava sociološke faktore koji su uzrokovali da se zločin dogodi; dakle, ovdje se na

kazneno djelo gleda kao na fenomen koji proizlazi iz društva, a ne kao zastranjivanje pojedinca;

4. *socijalistička škola* veoma je slična sociološkoj, uz dodatak mišljenja da zakoni postavljeni u hijerarhijskom društvu ne odražavaju nužno konsenzus društva, već da proizlaze iz pozicije moći i društvenog sloja;
5. *radikalna škola* zapravo obuhvaća velik broj pojedinaca koji imaju jedan zajednički predmet interesa: strukturu odnosa koji obuhvaća počinitelja, kazneno djelo, policiju, policijskog službenika, žrtvu, itd.

Osim ovih, u kontekstu penologije i kriminologije mogu se primjenjivati i brojne druge teorije. Primjerice, psihoanalitička, bihevioralna i kognitivna teorija mogu se primijeniti u radu s počiniteljem kako bi se otkrili uzroci kriminalnog ponašanja (Mojsilović, 2019). Farrington (2005) razvija svoju teoriju, *Integrated Cognitive Antisocial Potential Theory* ili *ICAP Theory* kojom obuhvaća različite faktore koji mogu biti rizični faktori koji su povezani s kriminalnim radnjama određenih pojedinaca (poglavito muškaraca, nižeg socioekonomskog statusa, ali može se odnositi i na žene); neki od tih faktora su: nezaposlenost, roditelji koji su i sami počinili kazneno/a djelo/a, loši odnosi unutar obitelji, itd. Wikström i suradnici (2012) imaju drugačije viđenje pa kroz svoju teoriju, *Situational Action Theory* (SAT) objašnjavaju da je čin zločina (C) rezultat procesa percepcija-izbor (\rightarrow) koji je iniciran i usmjeren od strane interakcija (x) između sklonosti kriminala osobe (P) i njegove kriminogene izloženosti (E), iz čega proizlazi formula: $P \times E \rightarrow C$. S druge strane, Sullivan i Hirschfield (2011) u svojem radu zagovaraju model socijalnog razvoja (engl. *Social Development Model*) koji obuhvaća nekoliko kriminoloških teorija s ciljem određivanja interaktivnih socijalnih procesa koji vode do prosocijalnog i antisocijalnog ponašanja.

Ovo su samo neke od postojećih teorija koje se mogu primjenjivati u penologiji. Za potrebe ovog rada koristit će se podjela koju navodi Forster (1989) zbog njene jednostavnosti i jasnoće.

4.4. Najčešći oblici rada sa zatvorenima

Usprkos činjenici da se jedan dio teoretičara penologa protivi uporabi termina *tretman*, on je ipak bio ključan za znanstvenu i praktičnu penologiju 20. stoljeća. Naime, taj pojam označava nastojanje da se kod zatvorenika potpomogne promjena ličnosti u smislu devijacijskih tendencija. Nažalost, povijesno gledajući postupci koji su se koristili u svrhe tretmana ili rehabilitacije,

resocijalizacije nisu uvijek bile humane, primjerice nisu se poštivala temeljna ljudska prava zatvorenika. Ipak, razvojem penologije u većini društava odmaknulo se od takvih postupaka. Najšire i najobuhvatnije metode i tehnike korištene u tretmanu zatvorenika su socijalne metode i tehnike. One za cilj imaju približiti zatvor društvu izvan penalne ustanove te održavanje i unapređivanje osobnih kapaciteta zatvorenika kako bi bili spremni za život izvan same ustanove. U socijalne metode i tehnike tretmana zatvorenika ubrajaju se: obrazovanje zatvorenika, radno osposobljavanje, specijalizirani programi socijalnog učenja, programi pomoći žrtvama kaznenog djela i susreta zatvorenika sa žrtvom i savjetovanišni rad. Specijalizirani programi socijalnog učenja omogućavaju zatvorenicima lakše suočavanje sa svakodnevnim izazovima. Neki od tih programa su: programi kontaktiranja s policijom, programi komunikacijskih vještina, programi socioekonomske reintegracije, programi usmjereni na traženje namještenja. Nadalje, programi pomoći žrtvama kaznenog djela i susreti zatvorenika sa žrtvom su od iznimne pomoći kod terapijskih postupaka jer žrtva i sama ulazi u taj proces i postaje realan sudionik. Pri prakticiranju ovih programa iznimno je važno da poštuju žrtvine potrebe i da joj se osigura sigurno okruženje. Savjetovanišni rad sa zatvorenicima obuhvaća psihološke tehnike i „zahvate“, ali je po svojoj prirodi multidisciplinarnan. Ovim procesom se prije svega unapređuju socijalne vještine zatvorenika i pomaže im se u razrješavanju poteškoća povezanih s aktualnim izdržavanjem zatvorske kazne (Knežević, 2008).

5. KRATKI PRIKAZ PRAVOSUDNOG SUSTAVA RH

U Republici Hrvatskoj pravosudnim sustavom upravlja Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave. Ono se sastoji od 15 organizacijskih jedinica, a to su (URL 3):

1. Kabinet ministarstva,
2. Glavno tajništvo,
3. Uprava za organizaciju pravosuđa,
4. Uprava za građansko, trgovačko i upravno pravo,
5. Uprava za kazneno pravo,
6. Uprava za europske poslove, međunarodnu i pravosudnu suradnju i sprječavanje korupcije,
7. Uprava za politički sustav i opću upravu,
8. Uprava za službenički sustav,
9. Uprava za ljudska prava, nacionalne manjine i etiku,
10. Uprava za zatvorski sustav i probaciju,
11. Uprava za pravosudnu i upravnu inspekciju,
12. Samostalni sektor za strateški razvoj i projekte,
13. Samostalni sektor za digitalizaciju pravosuđa i javne uprave,
14. Samostalni sektor za javnu nabavu i
15. Samostalni sektor za unutarnju reviziju.

Trenutno je u RH ministar pravosuđa i uprave Ivan Malenica, a pomoćnica ministra je Vedrana Šimundža-Nikolić. Radom uprava unutar Ministarstva upravljaju ravnateljice, a trenutno su to: Sandra Kulić (Uprava za organizaciju pravosuđa), Mirela Fučkar (Uprava za građansko, trgovačko i upravno pravo), Jana Špero (Uprava za zatvorski sustav i probaciju), Anita Markić (Uprava za politički sustav i opću upravu), Višnja Tafra (Uprava za službenički sustav) i Daniela Petričević Golojuh (Uprava za pravosudnu i upravnu inspekciju). Vizija Ministarstva je nepristrano i stručno pravosuđe i javna uprava u koju građani i društvo imaju povjerenja te koji neprestano napreduju. Njegova misija je osiguravanje kvalitetnog funkcioniranja i unaprjeđivanja pravosudnog sustava RH. Pravosuđe je, prema zakonu, dostupno svima bez razlike te je osposobljeno za djelovanje unutar Europske Unije. Ministarstvo pravosuđa i uprave zaduženo je, između ostalog, i za zatvorski sustav. Pristup kažnjavanju koji je dominantan u RH je pozitivistički. Naime, na svojim službenim stranicama Ministarstvo navodi da bi nehumano ponašanje prema kažnjenicima,

odnosno ponašanje koje dodatno ugrožava ljudsko dostojanstvo, pogoršava kvalitetu života, ugrožava temelja ljudska prava i uskraćuje pravo na zdravstvenu zaštitu, samo poticalo kriminalno ponašanje, a samim time i povećalo šansu za recidiv. Dakle, prema osobi koja vrši kaznu lišenja slobode treba se odnositi čovječno, poštujući njezino dostojanstvo, a pri tome ju treba i osposobiti za život u skladu s propisima, zakonima i društvenim pravilima. Sva kaznena tijela trebaju ulagati napore da život zatvorenika tijekom izvršavanja kazne bude što sličniji uobičajenim životnim okolnostima te da se kod njega razvije osjećaj odgovornosti (URL 3).

U Republici Hrvatskoj zatvorski sustav sastoji se od ukupno 25 ustrojstvenih jedinica. Postoje 4 tipa kaznenih ustanova koje pripadaju tijelima zatvorskog sustava, a zajedno se nazivaju kaznena tijela. To su: kaznionice, zatvori, odgojni zavodi i centri. U kaznionicama se izvršava kazna zatvora u trajanju koje je dulje od 6 mjeseci. Kaznionice se u RH dijele prema stupnju sigurnosti i slobodi kretanja zatvorenika, pa tako postoje zatvorene (Kaznionica u Glini i Lepoglavi, Kaznionica u Šibeniku), poluotvorene (Kaznionica u Lipovici i Turopolju), otvorena (Kaznionica u Valturi) i mješovite (Kaznionica u Požegi koja ima sve prethodno navedene tipove odjela). Kaznionica u Požegi jedina je kaznionica u kojoj kaznu dulju od 6 mjeseci izdržavaju zatvorenice; u istoj se kaznionici izvršava i kazna maloljetničkog tipa (u zatvorenim i poluotvorenim uvjetima), a u otvorenim se uvjetima ista kazna izvršava u Kaznionici u Valturi. Nadalje, u RH postoji 12 zatvora u kojima se izvršavaju mjere istražnog zatvora, kazne zatvora izrečene u prekršajnom i drugom postupku i kazne zatvora izrečene u kaznenom postupku, a koje su u trajanju do 6 mjeseci. Ipak, u 3 zatvora postoje posebni odjeli za izvršenje kazne zatvora dulje od 6 mjeseci, a to su: Zatvor u Gospiću, Zatvor u Puli-Pola, Zatvor u Zagrebu². Svi su zatvori zatvorenog tipa, ali mogu imati ustrojne odjele koji su poluotvoreni i otvoreni. Odgojni zavodi su ustanove u kojima kaznu vrše maloljetne osobe kojima je izrečena odgojna mjera u kaznenom postupku. Ona se izvršava u Odgojnom zavodu u Požegi za maloljetnice i u Odgojnom zavodu u Turopolju za maloljetnike. Što se tiče centara, postoje 2 tipa: Centar za dijagnostiku u Zagrebu i Centar za izobrazbu (URL 3). U Centru za dijagnostiku obavljaju se postupci medicinske, psihološke, socijalne i kriminološke obrade zatvorenika kako bi se mogla individualizacija njegove kazne, kao i izraditi prijedlog programa izvršavanja kazne. On predstavlja posebnu unutarnju ustrojstvenu jedinicu upravne organizacije za zatvorski sustav (Zakon o izvršavanju kazne zatvora, 2021). Centar za izobrazbu

² Ostali zatvori nalaze se u sljedećim gradovima: Bjelovar, Dubrovnik, Karlovac, Osijek, Požega, Rijeka, Sisak, Split, Šibenik, Varaždin i Zadar (URL 3).

obavlja stručne poslove planiranja i provođenja specijalističke i dopunske izobrazbe službenika kaznenih tijela. Izobrazba se najčešće odvija kroz tečajeve i seminare, ali prema potrebi se organiziraju i drugi oblici (URL 3).

Početak srpnja 2022., ukupna zatvorska populacija u RH iznosila je 3 955 zatvorenika, od čega je 5.9 % žena i 1.1 % maloljetnika. Na 100 000 stanovnika generalne populacije (za koju je u tom trenutku bilo procijenjeno da iznosi 4 milijuna) bilo je 99 zatvorenika, odnosno 32.3 % populacije činili su zatvorenici. U isto vrijeme službeni kapacitet penalnih ustanova bio je 3 731 (URL 4). Dakle, prema navedenim podacima može se zaključiti da su penalne ustanove u Republici Hrvatskoj prenapučene. Preciznije, s obzirom na broj zatvorenika prema najnovijim podacima u njima nedostaje 224 mjesta za kažnjene osobe.

U *Tablici 1.*, koja se nalazi ispod, naveden je udio zatvorenika i maloljetnika s obzirom na najviši završeni stupanj obrazovanja na dan 31. prosinca 2019. godine (zadnji, ispravni³, dostupni podaci).

Tablica 1. Struktura zatvorenika i maloljetnika s obzirom na stupanj obrazovanja na dan 31.12.2019. (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, 2020)

stupanj obrazovanja	%
ne zna čitati, pisati niti osnovne računske operacije	0
bez školske naobrazbe	2
nezavršena osnovna škola	10
završena osnovna škola	29
nezavršena obrtnička ili srednja škola	4
završena obrtnička ili srednja škola	49
završena viša škola	2
završena visoka škola	3
ostalo	1

Iz podataka navedenih u *Tablici 1.* može se zaključiti da je gotovo polovica zatvorenika (i maloljetnika) imala završenu obrtničku ili strukovnu školu. Druga najzastupljenija razina obrazovanja kod zatvorenika i maloljetnika bila je završena osnovna škola (29 %). Iznenadujući je podatak da čak 2 % zatvorske populacije nema školsku naobrazbu, s obzirom na to da je

³ U Izvješću o radu i stanju kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. godinu (2021) navedeni su postotci poput: 2245,51 % zatvorenika i maloljetnika ima završenu obrtničku ili srednju školu, 1207,27 % ima završenu osnovnu školu, itd.

osnovnoškolsko obrazovanje zakonski obvezno za sve učenike u RH (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 2020).

O obrazovanju zatvorenika se već kratko pisalo u ovom radu, a više informacija bit će prikazano u sljedećem poglavlju ovog rada. Isto vrijedi i za radno osposobljavanje s obzirom na to da je ono u ovom slučaju usko vezano za stručno obrazovanje.

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

6.1. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja je stanje obrazovanja u penološkim ustanovama u Republici Hrvatskoj. Kako bi se isti prikazao, koriste se prikaz zakonskih odredbi koje propisuju penološko obrazovanje i prikaz već provedenih istraživanja koja za predmet imaju različite aspekte tog obrazovanja. Kako bi se bolje razumio taj prikaz te kako bi postojao referentni okvir, također se ukratko prikazati povijesni razvoj penološkog obrazovanja te će se ukratko prikazati primjeri penoloških obrazovnih programa u drugim zemljama.

6.2. Problem istraživanja

Problem ovog istraživanja je stanje penološkog obrazovanja u kaznenim ustanovama Republike Hrvatske. Kako bi se taj problem opsežno istražio, odnosno, kako bi se stekla cjelovita slika njegovog razvoja i stanja, prikazan je povijesni razvoj penološkog obrazovanja, kako u Europi i SAD-u, tako i u RH. Nadalje, u svrhu primjera drugih postojećih praksi penološkog obrazovanja, opisani su penološki sustavi i penološki obrazovni programi SAD-a, Norveške i Slovenije. Navedeni povijesni prikaz i primjeri penoloških sustava, tj. penološkog obrazovanja služe kao referentni okvir za samu analizu zakonske regulative kazneno-pravnog sustava (s naglaskom na penološko obrazovanje) te prikaz već provedenih istraživanja čiji je predmet penološko obrazovanje u RH.

6.3. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je prikazati stanje penološkog obrazovanja u Republici Hrvatskoj, odnosno preciznije prikazati njegove zakonske odredbe, kao i njegov opis kroz prikaz već postojećih istraživanja. Cilj navedenog prikaza jest unapređenje odgojno-obrazovne prakse.

6.4. Zadaci istraživanja

Polazeći od predmeta i problema istraživanja, postavljeni su dolje navedeni zadaci istraživanja.

1. Prikazati povijesni razvoj obrazovanja u penološkim ustanovama s naglaskom na stanje u RH.
2. Analizirati penološke obrazovne programe u SAD-u, Norveškoj i Sloveniji, kao primjere drugih praksi.
3. Prikazati zakonsko uređenje penološkog obrazovanja u RH.
4. Prikazati rezultate nekoliko istraživanja provedenih na temu penološkog obrazovanja u RH u svrhu detaljnijeg prikaza njegovog stanja.

6.5. Metoda istraživanja

Metoda koja je korištena u ovom istraživanju je metoda rada na dokumentaciji, odnosno teorijska analiza dokumenata obrazovne politike u RH u pogledu penološkog obrazovanja i druge relevantne stručne literature, a koja je navedena u Uzorku istraživanja. Halmi (1996) analizu sadržaja ili kodiranje opisuje kao metodu istraživanja kojom se prikupljaju kvalitativni empirijski materijali, koji se potom klasificiraju u odgovarajuće kategorije u svrhu što kvalitetnijeg, tj. iscrpnijeg metodičkog opisa. Autor također navodi da je konačni cilj ove metode istraživanja sistematizacija empirijskog materijala, odnosno „pretvaranje opažene pojave u znanstvenu činjenicu ili podatak koji se izražava u kvantitativnoj formi“ (Halmi, 1996: 281). Analiza sadržaja pripada *desk-metodama* istraživanja, odnosno istraživanjima koja se ne provode u stvarnom životnom okruženju (Lamza Posavec, 2021).

6.6. Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja se dijeli u pet kategorija: zakonsku regulativu, znanstvene članke, diplomski i doktorski rad, monografija te službene mrežne stranice nadležnih institucija na nacionalnoj razini. Ispod su navedeni teorijski analizirani dokumenti, kategorizirani prema navedenim skupinama.

- a) *Zakonska regulativa* analizirana u ovom istraživanju je: Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu (2020), Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. (2021), Kazneni zakon (2021), Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika (2002) i Zakon o izvršavanju kazne zatvora (2021).

- b) *Znanstveni članci* analizirani u ovom istraživanju su: Courtney (2019), *The Relationship Between Prison Education Programs and Misconduct*; Gehring (1995), *Characteristics of Correctional Instruction, 1789-1875*; Hetland i sur. (2007), *Educational Background in a Prison Population*; Josipović (2018a), *Uvođenje obveznog zatvorskog obrazovanja u drugoj polovici 19. stoljeća*; Jovanović i Petrović (2017), *Potrebe, praksa i efektivnost obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja osuđenih*; Linden, Perry (1983), *The Effectiveness of Prison Education Programs*; Meško i sur. (2011), *A Concise Overview of Penology and Penal Practice in Slovenia: The Unchanged Capacity, New Standards, and Prison Overcrowding*; Mikšaj-Todorović i Buđanovac (2001), *Analiza razlika u percepciji tretmana između osuđenika iz zatvorene i otvorenih/poluotvorenih kaznenih ustanova*; Roessger i sur. (2021), *Examining Moderating Effects on the Relationship Between Correctional Education and Post-Release Outcomes*; Tønseth i Bergsland (2019), *Prison education in Norway – The importance for work and life after release*.
- c) *Diplomski radovi* koji su analizirani u ovom istraživanju su: Anđel (2020), *Iskustvo obrazovanja u penološkoj ustanovi*; Kranjčević (2014), *Odgojno-obrazovni rad s odraslim osobama u penalnim ustanovama*; Vukalović (2020), *Obrazovanje u zatvoru – iskustva bivših zatvorenika*; i *doktorski rad* Josipović (2018b), *Funkcioniranje zatvorskog sustava u drugoj polovici 19. stoljeća*.
- d) *Monografija* analizirana u istraživanju je Hughes (2012), *Education in Prison: Studying Through Distance Learning*.
- e) *Službene mrežne stranice nadležnih institucija na nacionalnoj razini* koje su analizirane su: *Correctional Officer* (URL 5); *Federal Bureau of Prisons* (URL 7); *Kriminalomsorgen* (URL 8); *Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske* (URL 3); *Republic of Slovenia, Government* (URL 9); *U.S. Department of Education* (URL 6) i *World Prison Brief* (URL 4).

Cjeloviti citati sve korištene literature nalazi se u poglavlju Literatura. Uzorak je prikupljen detaljnim i iscrpnim pretraživanjem relevantnih baza podataka, kao što su baza podataka i katalozi Nacionalne i Sveučilišne knjižnice, Sveučilišne knjižnice u Zadru, Znanstvene knjižnice u Zadru, Google Scholar, itd.

6.7. Postupak istraživanja

Istraživanje je provedeno tijekom srpanja i kolovoza 2022. godine. Postupak istraživanja započeo je prikupljanjem stručne literature relevantne za teorijski dio diplomskog rada, a koja je bila ključna za izradu kvalitetnog temelja za samu metodologiju istraživanja. Nakon što je „izrađen“ teorijski okvir za istraživanje i kreiran nacrt istraživanja, započet je proces prikupljanja uzorka istraživanja. Nakon inicijalnog prikupljanja samog uzorka kritičkim čitanjem odabran je konačni uzorak istraživanja na kojem je potom izvršena analiza sadržaja, prilikom čega su korišteni postupci deskripcije, klasifikacije i definicije.

7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

7.1. Prikaz povijesnog razvoja penološkog obrazovanja

Obrazovanje u penalnim ustanovama nije uvijek bilo dostupno za zatvorenike. Naime, prije uvođenja prvih obrazovnih programa u zatvore, zatvorenici su morali živjeti u nehumanim uvjetima te su im često bila lišena osnovna prava (npr. odjeća, hrana i sl.). U takvom kontekstu se nije niti razmišljalo o pitanju tretmana, odnosno rehabilitacije zatvorenika. Tada novonastale Sjedinjene Američke Države prepoznale su nedostatak takvih uvjeta, ponajprije u Ujedinjenom Kraljevstvu, započela je raspravu o važnosti humanog odnošenja prema zatvorenicima (Jovanović, Petrović, 2017). Tako suvremeni penološki obrazovni programi pronalaze svoje korijene u religijskom obrazovanju, koje su krajem 1700-ih i početkom 1800-ih sa zatvorenicima provodili svećenici i propovjednici (Linden, Perry, 1983; Gehring, 1995; Sutherland, Cressey, 1995 navedeno u Hughes, 2012⁴).

Kako navodi Gehring (1995) period od 1789. do 1875. godine bio je period Subotnjih škola (engl. *Sabbath school*). Isti autor navodi kako su onda i „škole“, odnosno satovi u zatvorima bili tog tipa. To je značilo da je svećenik dolazio u ćeliju u kojoj se nalazio zatvorenik i učio ga abecedu. Svećenik bi obično bio volonter koji bi nakon nedjeljnih dužnosti, i isključivo tijekom večeri, poučavao zatvorenike. Glavno i jedino didaktičko sredstvo je bila Biblija koja se koristila za vježbanje pravopisa i gramatike, kao izvor informacija za povijest i geografiju te, naravno, kao materijal za religijsku edukaciju. Biblija je bila jedino dozvoljeno štivo za čitanje u cijeloj penalnoj ustanovi. Tako su zatvorenici imali priliku „biti spašeni“ od Boga (Gehring, 1995), odnosno promovirala se religija sa ciljem moralne preobrazbe samih zatvorenika. Slijedom toga, obrazovni programi koji su se provodili bili su nazivani moralnim obrazovanjem (engl. *moral education*). Dakle, na obrazovanje zatvorenika se gledalo kao na rehabilitacijski proces koji je za cilj imao vjersko prosvjećivanje zatvorenika (Linden, Perry, 1983). Većina penalnih ustanova nije imala zaseban prostor za održavanje predavanja pa su lekcije bile organizirane na individualnoj razini. Ipak, penalno obrazovanje nije umaknulo sekularizaciji pa su s vremenom uvedeni novi predmeti. The Boston House of Reformation je 1826. godine napisala u izvještaj u kojem navode da djeca u školama uče čitati, pisati i aritmetiku, ali da ih se poučava i povijesti i geografiji. Stoga su ti predmeti zajedno s pravopisom, usmenim izražavanjem, pjevanjem, izradom obuće, stolarskim

⁴ Sutherland i Cressey (1995 navedeno u Hughes, 2012) navode kako se početci obrazovanja zatvorenika, koje je bilo religijskog karaktera, mogu pronaći još u srednjem vijeku.

poslovima/stolarstvom i šivanjem, uvedeni i u penalno obrazovanje, a kasnije (1844) su dodani još i astronomija, fiziologija i tjelesno obrazovanje. Naglasak više nije bio samo na moralnom obrazovanju nego na zdravlju, sreći i moralnoj čistoći. Nakon 1854. zatvorenicima su za učenje u nekim ustanovama bili dostupni i španjolski i njemački jezik (Gehring, 1995). Država New York je 1847. donesla zakonsku odredbu kojom je korektivno zatvorsko obrazovanje postalo obvezno u svim penalnim ustanovama u toj državi. Penalno obrazovanje se još više populariziralo u diljem SAD-a 70-ih godina 19. stoljeća kad je osnovan Pokret za reformu zatvora. Tako je, primjerice, postala uobičajena praksa da se pojedini zatvorenici uključuju u obrazovne i strukovne programe kao dio zatvorske kazne (Jovanović, Petrović, 2017).

U Europi, preciznije, u Velikoj Britaniji je parlament još 1823. godine donio odluku kojom se u zatvore uvelo obvezno učenje čitanja i pisanja, što je bio početak institucionaliziranog uvođenja obrazovanja u penalne ustanove. To je bio poticaj za druge stručnjake u pokušajima daljnje implementacije. Jedan od prvih reformatora koji je pokušao uvesti zatvorsko obrazovanje kao obvezno tijekom 19. stoljeća bio je Alexander Maconochie. Djelovao je u britanskom kolonijalnom zatvoru Norfolk Island u blizini Australije. Općenito govoreći, Maconochie je bio zagovornik stroge zatvorske discipline te je upravno u penalnom obrazovanju vidio jedan od oblika za ostvarivanje te discipline. Također, predlagao je uvođenje bodovnog sustava koji bi zamijenio tjelesne kazne i mučenje zatvorenika. Zbog toga su on i njegovi suvremenici reformatori pioniri na području discipline u zatvorima. Osim obrazovanja, Maconochie je zagovarao i bolje životne uvjete za zatvorenike, poput više svjetala, individualni kreveti, itd. Njegovim idejama se inspirirao i Zebulon Brockway, jedan od prvih reformatora zatvorskog obrazovanja u SAD-u (Josipović, 2018a).

7.1.1. Kaznionice i penalno obrazovanje u Hrvatskoj i Slavoniji u 19. stoljeću

Na našim područjima, odnosno u Hrvatskoj i Slavoniji zatvorski sustav je prošao reformu 1878. godine kad je kaznionica Lepoglava prošla modernizaciju sustava. Zatvorska reforma provedena je unutar velike pravosudne reforme za vrijeme banovanja Ivana Mažuranića. Tijekom 70-ih godina 19. st. uveden je novi Zakon o kaznenom postupku kojim se jasno definirao sudski postupak, izmijenila se mreža sudova, sudstvo se odvojilo od uprave i propisani su načini ophođenja prema zatvorenicima tijekom provođenja istrage i izvršavanja zatvorske kazne.

Odvajanjem sudstva od uprave kaznionice su došle pod upravu pravosudnog odjela. Također, u to vrijeme uveden je i Zakon o prijevremenom otpustu što je išlo u korak s modernim viđenjem zatvora općenito gdje funkcija samog zatvora više nije samo kazniti, već i preodgojiti i omogućiti što lakši povratak na slobodu (Josipović, 2018a). Nadalje, kako bi se reforma uopće mogla uspješno provesti bilo je potrebno razraditi strategiju i odabrati model koji bi odgovarao uvjetima u Hrvatskoj i Slavoniji. Taj je zadatak bio dodijeljen Marinu Derenčinu. Kako bi izvršio svoju dužnost, Derenčina je 1877. godinu proveo putujući Austro-Ugarskom Monarhijom i analizirajući tamošnje kaznionice. Model koji je smatrao prikladnim za područje Hrvatske i Slavonije bio je onaj koji se provodio u Leopoldstadtu, u ugarskom dijelu monarhije, te se on počeo službeno primjenjivati 1878. (Josipović, 2018b). Ipak, uvedene su i neke preinake pa je u zatvorskom sustavu u Hrvatskoj i Slavoniji naglasak bio stavljen na rehabilitaciju i zatvorski rad. Nadalje, postojale su dvije vrste ustanova u kojima se izvršavala kazna lišenja slobode: zatvor i kaznionica (Josipović, 2018a). Kao što je i danas uređeno (URL 3), u kaznionicama su se izvršavale vremenski dulje kazne, a kojima je cilj bio trajno poboljšati ponašanje kažnjene osobe. Kazneni zakon određivao je uređenje kaznionica i zatvora na način da kažnjenici moraju osjetiti posljedice svojih djela, odnosno učinke kazne, ali istovremeno su im morali biti osigurani uvjeti za mogućnost razvitka radnih vještina i popravljavanja ponašanja. Dakle, krajnji cilj je bio smanjenje broja recidivista. Postojale su tri etape i jedna međuetapa izvršenja kazne; prva je bila izvršavanje kazne u samotnom zatvoru, druga je bila grupno zatvaranje uz zatvorski rad, međuetapa je bila poseban zatvor, a posljednja, treća etapa sačinjavala se od prijevremenog otpusta (Josipović, 2018a). U Hrvatskoj i Slavoniji postojale su 4 kaznionice za muškarce: kaznionica u Lepoglavi (glavna kaznionica), u Mitrovici, Glini i Gospiću, a jedna kaznionica za žene nalazila se u Zagrebu. Svim kaznionicama upravljao je glavni ravnatelj, koji je ujedno bio i ravnatelj kaznionice u Lepoglavi, a koji je bio direktno odgovoran Ministarstvu pravosuđa. Ostalim kaznionicama su upravljali upravitelji koji su odgovarali glavnom ravnatelju. Drugi djelatnici kaznionica bili su državni službenici koji su činili Upravu kaznionice. Ostali djelatnici u kaznionicama bili su: stražari, nadstražari, oficijali, pisari, tamničar, svećenik, liječnik i učitelj. Zatvorenici su se klasificirali prema etapi kazne koju prolaze, tj. koju su prošli, a dodatno su se klasificirali prema starosti i kategoriji zločina koju su počinili (Josipović, 2018b).

S obzirom na to da je zatvorsko obrazovanje bilo jedna od ključnih stavki rehabilitacije zatvorenika, sve su kaznionice morale osigurati obvezno obrazovanje. Većina zatvorenika bila je

nepismena ili nisu imali završenu školu pa se u kaznionicama provodilo osnovno i/ili zanatsko (stručno) obrazovanje. Glavni cilj bio je omogućiti uspješnu integraciju zatvorenika u društvo nakon odsluženja kazne, ali i njegova društvena korist koju on ostvaruje kroz rad. Škole su se sastojale od dva razreda, zapravo dva obrazovna programa. Naime, prvi razred pohađali su oni zatvorenici koji prethodno nisu imali nikakvo obrazovanje i nisu poznavali opće predmete, dok je drugi razred bio namijenjen za one koje su imali neka predznanja, ali im je bio potreban dodatni rad. Školu su morali pohađati svi zatvorenici mlađi od 30 godina (Josipović, 2018b). Nastavni predmeti bili su: čitanje, pisanje, računanje, zemljopis, povijest, biologija i ekonomija. Nastava se izvodila 8 sati tjedno uz dodatna 2 sata vjeronauka. Satove vjeronauka držao je svećenik, a oni su bili smatrani osobito važnima za rehabilitaciju zatvorenika. Nastavna godina započinjala je u kolovozu i trajala je do lipnja naredne godine. Na kraju svake nastavne godine zatvorenici su morali polagati završni ispit koji se sastojao od izrade radova iz krasopisa, matematike i samostalnih radova. Nastava je trebala biti temeljena na praktičnim, životnim primjerima. U svakoj kaznionici postojala je knjižnica pa su svi zatvorenici imali obvezu čitanja knjiga za vrijeme neradnih dana ili tijekom slobodno vremena. Što se tiče uloge učitelja u zatvorskom obrazovanju, osim poučavanja zatvorenika osnovnim znanjima, bilo je važno da on svojim ponašanjem, odnosno svojim primjerom utječe na poboljšanje ponašanja samih zatvorenika. Nadalje, još jedna od njegovih zadaća bila je da izvrši procjenu zatvorenikovih znanja po njegovom/njezinom dolasku u kaznenu ustanovu. Osim toga, učitelj je mogao obilaziti zatvorenike u njihovim sobama/ćelijama sa ciljem razgovora o nastavi, moralu i građanskim dužnostima, a morao je i sastavljati godišnja izvješća o napretku pojedinog zatvorenika, ali i o svom radu (broj održanih sati, broj „učenika“ i sl.). Zaključci učitelja o napretku zatvorenika bili su izrazito važni za njegov potencijalni prijevremeni otpust. S druge strane, obrazovanje unutar zatvora bilo je teško organizirati s obzirom na to da se u tim ustanovama izvršavala kazna lišenja slobode do 6 mjeseci. Iz tog razloga u zatvorima nije bilo organizirane nastave niti je postojao učitelj. Kako bi se ipak provela rehabilitacijska svrha zatvora, uvedena je odluka o obveznom čitanju i pisanju. Sadržaj čitanja određivali su stražari (Josipović, 2018a).

Iz navedenog se može zaključiti kako je Hrvatska bila, barem do određene mjere, u toku s tadašnjim razmišljanjima i uredbama izvršenja kazne. Prije svega, to je vidljivo iz činjenice da je tadašnje državno vodstvo zadužilo osobu, stručnjaka za pronalaženje modela i strategije koji će se moći primijeniti na tamošnji društveno-politički kontekst. Dakle, pohvalna je činjenica da se

razmišljalo o ispravnoj i potpunoj implementaciji određenog modela penalnog obrazovanja (i općenito uređenja funkcioniranja penalnih ustanova), odnosno razmišljalo se o realnoj primjenjivosti s obzirom na specifičnosti društvenog i političkog uređenja, a nije se samo slijepo „kopirao“ određeni model. Ipak, treba se upitati koliko su raznoliki zapravo bili sustavi koje je Derenčina analizirao, odnosno koliko ih je uopće uzeto u obzir. Također, pitanje je i koji su točno bili kriteriji odabira modela uređenja kaznenog sustava. Primjerice, s obzirom na to da se radi o pojedincu, moguće je da bilo subjektivnih utjecaja, ali i indirektnih ili nevidljivih političkih utjecaja. Naravno, u obzir treba uzeti i činjenicu period u kojemu se reforma provodila; preciznije, činjenicu da današnje, moderne tehnologije omogućavaju mnogo jednostavnije i dostupnije kretanje tj. putovanje, a onda i veću dostupnost informacija i olakšanu komunikaciju. Nadalje, zatvorske reforme provedene krajem 18. i početkom 19. stoljeća neupitno su uvelike promijenile, odnosno humanizirale tretman zatvorenika (ne samo u Hrvatskoj i Slavoniji, nego i općenito). Međutim, iz opisa penalnog obrazovanja u Hrvatskoj i Slavoniji u drugoj polovici 19. st. vidljivo je da je ono bilo osnovnog tipa tj. bilo je gotovo isključivo usmjereno na opismenjavanje te su postojala samo dva razreda. Praktična nastava je zapravo bila praktična samo u teoriji, jer se nastojalo da se tijekom nastave daju primjeri iz života. Dakle, zatvorenici ustvari nisu imali organizirane praktične ili stručne predmete koji bi ih pripremili za pronalazak posla nakon izvršenja kazne. Također, obrazovanje je predstavljalo jedini rehabilitacijski tretman koji su zatvorenici imali. Iako ono danas i dalje jest važan čimbenik u tom procesu, svakako nije jedini. Tako se danas sa zatvorenicima provode i drugi tretmani, primjerice savjetodavni rad, koji onda nude potpuni tretman i uistinu pružaju zatvoreniku velik broj potrebnih alata za kvalitetan život nakon izlaska iz penalne ustanove. Dakle, velika odgovornost je padala na obrazovne programe, a onda i učitelje. Iz toga se dalje može pitati jesu li oni bili uopće dovoljno stručni i obučeni za rad u kaznionicama. Treba se dotaknuti i činjenice da u zatvorima nisu postojali nikakvi obrazovni programi, što je donekle razumljivo kad se u obzir uzme relativno kratak period koji su zatvorenici tamo provodi. Ipak, moglo bi se argumentirati da postoje različiti obrazovni programi, primjerice oni stručnog tipa, koji se mogu provoditi u kraćim vremenskim rokovima, ali i brojne obrazovne radionice. Vlast je pokušala popraviti stanje uvođenjem obveznog čitanja i pisanja, ali upitno je koliko je ta odredba imala na rehabilitacijski utjecaj na zatvorenike jer su mnogi bili nepismeni, a nitko ih tijekom služenja kazne zatvora zapravo nije učio čitati i pisati. Također, navedeno je da su stražari određivali sadržaj čitanja, a oni nisu bili stručno obučeni za tako nešto. Na kraju treba

navesti da, iako se mogu pronaći nedostaci u obrazovnim programima koji su postojali u penalnim ustanovama u drugoj polovici 19. st. u Hrvatskoj i Slavoniji, ipak je pohvalno da se počelo razmišljati o dobrobiti zatvorenika, odnosno o njihovim pravima.

7.2. Analiza penoloških sustava SAD-a, Norveške i Slovenije

U ovom potpoglavlju ukratko su prikazani su penološki sustavi, sa osobitim naglaskom na penološko obrazovanje, u Sjedinjenim Američkim Državama, Norveškoj i Sloveniji. SAD i odabrane su iz razloga što su iz te države proizašle najznačajnije reforme kaznenog sustava (vidi potpoglavlje 6.1.), Norveška jer se u brojnoj stručnoj literaturi navodi kao primjer izvrsno uređenog kaznenog sustava, a Slovenija jer je susjedna država Hrvatske, a zahvaljujući čijim stručnjacima je andragogija doživjela snažan razvoj. Treba napomenuti da ovi prikazi ne služe komparativnoj svrsi, već samo kao prikaz primjera različitih mogućih uređenja i modela penalnog sustava i obrazovanja.

7.2.1. Penološki sustav i obrazovanje u SAD-u

Unutar kazneno-pravnog sustava u SAD-u pojam *penologija* (engl. *penology*) zamijenjen je pojmom *popravni sustav* (engl. *correctional system, corrections*). Smatra se da je taj pojam primjereniji, jer obuhvaća čitavu lepezu programa i agencija koje su zadužene za iste: zatvaranje (engl. *incarceration*), rehabilitacija, uvjetni otpust (engl. *parole*), uvjetna kazna (engl. *probation*) (Simon, Sparks, 2013). Važno je istaknuti da Popravni sustav SAD-a (engl. *U.S. Correctional System*) u svojim odredbama ne uključuje samo kaznu lišenja slobode smještanjem u popravne/kaznene institucije, već uključuje i ograničavanje i nadzor kretanja na slobodi (uvjetni otpust i kazna). Što se tiče same kazne lišenja slobode, tj. zatvaranja ona je direktno povezana s kaznenim ustanovama zatvora. U SAD-u se koriste 3 pojma za 3 različite zatvorske ustanove: *jails*, *prisons* i *solitary confinement*- zatvorska samica. Prva kategorija zatvora (engl. *jail*) su prostori za zadržavanje za osobe za koje se sumnja da su počinili neko kazneno djelo i koje čekaju suđenje ili kažnjavanje. To znači da se u određenom broju slučajeva, u ovim zatvorima nalaze nevine osobe koje nisu počinile zločin. Druga kategorija (engl. *prison*) su ustanove u kojima se nalaze pojedinci proglašeni krivima za neko krivično djelo. Unutar njih, zatvorenici su najčešće kategorizirani prema težini počinjenog djela, tj. prema vjerojatnosti namjere i mogućnosti da naude drugima. S

obzirom na to onda postoje zatvori s različitim stupnjevima osiguranja: visokog, srednjeg, niskog i minimalnog osiguranja (engl. *High, Medium, Low, Minimum security*). Zatvorske samice su potpuno izolirana mjesta, ćelije u koje se smještaju nasilni zatvorenici koji predstavljaju prijetnju za druge (URL 5). U SAD-u postoji 50 državnih Popravnih odjela (engl. *State Department of Corrections*). Općenito govoreći, pogled na počinjeni zločin i na počinitelja koji prevladava u SAD-u je onaj koji u najvećoj mjeri odgovara klasičnoj školi. Dakle, smatra se da društvo zahtijeva odgovor na kriminalnu aktivnost i da pri tome počinitelj treba osjetiti posljedice svojih djela. Tako su glavne svrhe popravnih ustanova onesposobljavanje (osobe da ponovno počini zločin tako da ga se uklanja iz društva; engl. *incapacitation*), zastrašivanje (prijetnjom tj. izvršenjem kazne, engl. *deterrence*) i odmazda/kazna (način „plaćanja“ za počinjeno djelo, engl. *retribution*). Rehabilitacijska funkcija kaznene ustanove se spominje tek kod nekih stručnjaka. Na globalnoj razini, SAD imaju najveći broj zatvorske populacije na 100 000 ljudi (Simon, Sparks, 2013). Tako je taj broj 2019. godine iznosio 629, dok je ukupna zatvorska populacija iznosila 2 068 800 od nacionalne populacije koja je bila 329.1 milijun (URL 4).

Penalno obrazovanje, odnosno obrazovanje u Popravnim ustanovama ključna je komponenta rehabilitacijskih programa u svim maloljetničkim zatvorima, ali i većini ostalih vrsta zatvora. Kako Popravni sustav SAD-a čini više državnih sustava, tako su različita administracijska tijela dužna za njihovo upravljanje, a onda o obrazovanje koje se nudi u njima. Do 1991. godine obrazovnim programima su upravljali razni savezni obrazovni programi. Te je godine Carl D. Perkins uz pomoć Zakona o strukovnom i primijenjenom tehnološkom obrazovanju (engl. *Vocational and Applied Technology Education Act*) osnovao Ured popravnog obrazovanja (engl. *Office of Correctional Education, OCE*). Cilj Ureda je optimizirati uvjete obrazovanja u popravnim ustanovama (URL 6). Svi obrazovni programi unutar Popravnog sustava nude: satove pismenosti, engleski kao drugi jezik, satove roditeljstva, satove o općem zdravlju (engl. *wellness education*), cjeloživotno obrazovanje za odrasle, knjižničarske usluge i poučavanje aktivnosti koje se provode u slobodno vrijeme (engl. *instruction in leisure-time activities*). Kako je već spomenuto, zatvorenicima je dostupno i strukovno i profesionalno obrazovanje koje se temelji na potrebama zatvorenika, generalnim uvjetima za rad i potrebama same institucije za radom. U većini slučajeva, zatvorenici koji nemaju završeno opće obrazovanje moraju pohađati programe pismenosti u minimalnom trajanju od 240 sati, dok zatvorenici koji ne pričaju engleski jezik moraju pohađati satove engleskog kao drugog jezika (URL 7).

Roessger i suradnici (2021) istraživali su učinke penalnog obrazovanja na zatvorenike nakon izlaska iz zatvora u saveznoj državi Arkansas. Rezultati su pokazali da se stopa recidivizma smanjila; osim toga, zatvorenici koji su unutar penalnih obrazovnih programa stekli diplomu, imali su za 5 % višu plaću od očekivane. Courtney (2019) je došao do rezultata koji pokazuju da različiti obrazovni programi dostupni u zatvoru u Arizoni utječu pozitivno na smanjenje stope lošeg vladanja zatvorenika. Drugim riječima, dobiveni rezultati pokazali su da je kod zatvorenika koji su bili uključeni u obrazovne programe zabilježen manji broj prekršaja u ponašanju (engl. *misconduct*).

Iz gore navedenog, odnosno pregledavajući neke od relevantnih službenih stranica popravnog sustava SAD-a (URL 5, URL 7), se može zamijetiti da službena tijela imaju klasičan pristup kažnjavanju, tj. zatvaranju počinitelja pri čemu se najviše ističe samo kažnjavanje u vidu izdvajanja iz društva, lišenja slobode. Zanimljivo je da je u samom nazivlju taj proces opisan kao popravni, ali je naglasak ipak na kažnjavanju, a ne na rehabilitaciji ili tretmanu. Ipak, prepoznata je važnost i potreba rehabilitacijskih programa (čiji je sastavni dio i penalno obrazovanje) pa je tako Ured popravnog obrazovanja unaprijedio njegovo provođenje. Zatvorenicima se tako nudi širok izbor obrazovnih programa koji nisu samo teorijskog tipa, već su poglavito stručni što zatvorenicima pruža priliku za bolju profesionalnost pripremljenost nakon povratka u društvo, ali i priliku za osobni rast zahvaljujući, primjerice, obrazovnom programu roditeljstva. Također, penalno obrazovanje u SAD-u je dosta opširno istraživana tema i sva (u ovom radu) pregledana istraživanja pokazuju pozitivne rezultate od smanjenje stope recidivizma, preko transformativnog učenja do boljih životnih uvjeta nakon izlaska iz zatvora. Svakako, to ne znači da ono ne nailazi na određene prepreke, ali dublju analizu ostavljamo za posebno istraživanje.

7.2.2. Penološki sustav i obrazovanje u Norveškoj

Kao i u SAD-u, i u Norveškoj kazneni sustav nosi pridjev *popravni*, s tim da je pojam *sustav* zamijenjen pojmom *usluga* (engl. *Correctional Service*), a njime upravlja nadležna direkcija (engl. *Directorate of Norwegian Correctional Service*). Pristup na koji se oslanja Popravna služba Norveške je prije svega pozitivistički jer se prilikom služenja zatvorske kazne velika pažnja pridaje tome da se prevenira recidivizam tako da zatvorenicima omogući mijenjanje kriminalnih ponašanja, a sve to za vrijeme služenja kazne. Dakle, na kaznu se ne gleda samo kroz prizmu njene

primarne svrhe (kažnjavanja), već i na kao priliku za ispravljanje svojih ponašanja. Vrijednosti kojima se vodi Popravna služba su: otvorenost, poštovanje, profesionalnost i predanost. Također, važno je istaknuti i da se ona vodi principom da se zatvoreniku boravkom u popravnoj ustanovi smije uskratiti jedino pravo na slobodu, a uvjeti unutar zatvora moraju biti što sličniji onima izvan zatvora. Popravnom službom upravlja Ministarstvo pravosuđa (engl. *Ministry of Justice*) (URL 8). Nadalje, u do početka srpnja 2022. u Norveškim zatvorima boravilo je 3 045 zatvorenika, odnosno 56 zatvorenika na 100 000 stanovnika opće populacije, koja je u tom trenutku iznosila 5.43 milijuna (URL 4).

U kontekstu Popravne službe Norveške, penalno obrazovanje se smatra jednom od najvažnijih stavki za uspješan nastavak života nakon zatvora, ali i za prevenciju budućih kaznenih djela. Navodi se i kako ono pospješuje stopu zaposlenosti bivših zatvorenika, ali i poboljšava socijalne vještine kažnjenih osoba. Unutar zatvora u Norveškoj smatra se formalnim obrazovanjem, a obuhvaća primarno i sekundarno obrazovanje, kao i programe stručnog osposobljavanja, profesionalnog osposobljavanja te visoko obrazovanje. Svi zatvorenici imaju zakonsko pravo na sekundarno obrazovanje. Prije 1969. godine penalno obrazovanje pripadalo je području rada same popravne službe, ali je nakon te godine implementiran novi model prema kojemu je za obrazovanje unutar zatvora zaduženo (stručno i financijski) Ministarstvo obrazovanja i istraživanja (engl. *Ministry of Education and Research*). Penalno obrazovanje organizira se prema istim smjernicama kao i redovno obrazovanje, tj. obrazovanje izvan zatvora. Tako su lokalne škole pojedinih okruga zadužene za praktični i pedagoški aspekt obrazovanja, dok su vlasti zadužene za njegov administrativni i akademski aspekt. Zbog sigurnosnih razloga, pojedina obrazovna skupina u jednom trenutku ne smije se sastojati od više od 8 zatvorenika. To ujedno olakšava individualizirani pristup nastavi. Svi pojedinci koji još uvijek čekaju određenje kazne, kao i oni koji su zbog izlaska na slobodu morali prekinuti obrazovanje imaju pravo na dopunsku nastavu (engl. *follow-up classes*) (Tønseth, Bergsland, 2019). Hetland i suradnici (2007) proveli su istraživanje u kojem su se bavili obrazovnom pozadinom 2 254 zatvorenika⁵ u 42 Norveška zatvora. Rezultati njihovog istraživanja pokazali su da većina zatvorenika (48.1 %) kao najviši stupanj završenog obrazovanja ima sekundarno obrazovanje, 38 % njih kao najviši stupanj ima primarno obrazovanje, a 13.9 % visoko obrazovanje. Kada su ih usporedili s udjelima u općoj

⁵ U tom trenutku to je bilo 71,1 % ukupne zatvorske populacije u Norveškoj (Hetland i sur., 2007).

populaciji, otkrili su da svi udjeli razine obrazovanja zatvorenika niži nego u općoj populaciji (Hetland i sur., 2007). Tønseth i Bergsland (2019) svojim su istraživanjem dokazali da zatvorenici u Norveškoj smatraju da je penalno obrazovanje doprinijelo različitim aspektima njihovih socijalnih vještina, samoodređenju i samopouzdanju, kao i shvaćanju da ih očekuju nove prilike.

Iz navedenog je vidljivo da Norveška pridaje veliku pažnju organizaciji popravnog sustava, ali i samoj brizi o zatvorenima koji se nalaze unutar njih. Tamo je prepoznata važnost penalnog obrazovanja kao rehabilitacijskog faktora u njegovim brojnim slojevima: smanjene, odnosno nastojanje da se suzbije recidiv, poboljšanje šansi za zaposlenje zatvorenika, ali i općenito poboljšanje životnog standarda. Također, zanimljiv je njihov pristup penalnom obrazovanju, a onda i pristup cjelokupnom popravnom sustavu, u kojem se obrazovanje i život unutar zatvora nastoje što je više moguće približiti uobičajenim životnim uvjetima tj. životu izvan zatvora. Time se vidi izrazito pozitivistički i humanistički pristup kažnjavanju, odnosno „popravljanju“ i rehabilitaciji zatvorenika. Istraživanja provedena u Norveškim zatvorima isto tako pokazuju da su obrazovni programi učinkoviti, barem što se tiče njegovog transformativnog dijela, ali i da postoji potreba za dodatnim poticanjem zatvorenika na sudjelovanje u obrazovnim programima zbog činjenice da imaju niže stupnjeve završenog obrazovanja u usporedbi s općom populacijom.

7.2.3. Penološki sustav i obrazovanje u Sloveniji

Tijelo nadležno za zakonski i sudski sustav u Republici Sloveniji je Ministarstvo pravosuđa. Nadalje, pod njime se nalazi Zatvorska administracija (engl. *Prison Administration*, slov. *Uprava za Izvrševanje Kazenskih Sankcij*) čiji je cilj osigurati provođenje kriminalnih sankcija, uhićenja, (alternativne) zatvorske kazne i obrazovnih mjera smještanja maloljetnika u popravne domove. Osim toga, Zatvorska administracija ima zadaću i omogućiti zatvorenima rehabilitaciju. Zatvorenike se tretira tako da ih se pripremi za život na slobodi te da ih se obeshrabri u ponovnom počinjenju kaznenog djela, tj. tako da se smanji recidiv. Zatvorska administracija nalazi se na 15 lokacija u Sloveniji, a njome upravlja generalni direktor (engl. *Director-General*). Sama Administracija podijeljena je na 8 unutarnjih organizacijskih jedinica: Glavni ured, 6 zatvora i popravni dom. Zatvori su kategorizirani prema stupnju sigurnosti i ograničenjima slobode kretanja, a svaki od njih ima otvorene, poluotvorene i zatvorene odjele. Vizija Zatvorske administracije Slovenije je razviti moderni i humani zatvorski sustav čiji će cilj prije svega biti rehabilitacija.

Trenutni generalni direktor Zatvorske administracije je Bojan Majcen, a njegov zamjenik je Robert Friškovec (URL 9). Najveći zatvor je u Dobu pri Mirni u kojem se nalaze muški zatvorenici koji služe kaznu od godinu i pol dana do cjeloživotne kazne (Meško i sur., 2011). U slovenskim je zatvorima početkom kolovoza 2022. godine sveukupno bilo 1 395 zatvorenika. Odnosno, na 100 000 stanovnika opće populacije (čiji je broj iznosio 2.13 milijuna stanovnika) bilo je 65 zatvorenika (URL 4). Slovenski zatvori suočeni su s problemom prevelike zatvorske populacije, kao i s nedostatkom zatvorskih zaposlenika. Osim što su Slovenski zavori najčešće popunjeni preko kapaciteta, same zgrade u kojima se oni nalaze su stare te zahtijevaju modernizaciju (Meško i sur., 2011). Tijekom 2022. godine u rješavanju tih problema Sloveniji pomaže Vijeće Europe i to kroz projekt u trajanju od 2 godine čije su glavne komponente uvođenje nove legislative i politika koje prate europske standarde i dobre prakse kazneno-pravnih sustava, kao i općenito unaprjeđenje kaznenog sustava kroz unaprjeđenje obrazovanja zatvorskih zaposlenika (URL 10). Iako se na službenim stranicama pravosudnog sustava spominje rehabilitacija zatvorenika, tijekom traženja i pregleda relevantnih izvora, nije pronađen niti jedan koji pobliže opisuje penalne obrazovne programe u Sloveniji.

7.3. Prikaz zakonskog uređenja penološkog obrazovanja u RH

Što se tiče samog penalnog obrazovanja, u Republici Hrvatskoj ono je regulirano Kaznenim zakonom i Zakonom o izvršavanju kazne zatvora, a onda i Pravilnikom o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika (Kazneni zakon, 2021). Pored tih pravnih dokumenata, za funkcioniranje penalnog obrazovanja u RH veže se i Centar za izobrazbu. On je posebna ustrojstvena jedinica Uprave za zatvorski sustav i probaciju, a njegova glavna funkcija je obavljanje stalnog stručnog obrazovanja zaposlenika penalnih ustanova, odgojnih zavoda i Centra za dijagnostiku u Zagrebu (Izvešće o radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020., 2021). Obrazovanje u kontekstu penologije spominje se u Članku 62. Kaznenog zakona kao jedna od vrsta posebnih obveza koju sud uz uvjetnu osudu, kao i djelomičnu uvjetnu osudu može odrediti počinitelju. Preciznije, ukoliko procijeni da bi to moglo poticajno, tj. pozitivno djelovati na počinitelja, sud može izreći obvezu nastavka obrazovanja ili osposobljavanja za određeno zanimanje odabrano uz stručnu

pomoć nadležnog tijela za probaciju⁶. Neki od primjera drugih vrsta posebne osude su: popravlanje štete načinjene kaznenim djelom, liječenje ili nastavak liječenja, zabrana posjećivanja određenih mjesta, objekta i događaja, itd. (Kazneni zakon, 2021). Nadalje, najveći broj odredbi penalnog obrazovanja može se pronaći u Zakonu o izvršavanju kazne. U njemu se navodi kako je Ministarstvo znanosti i obrazovanja nadležno za obrazovne programe u penalnim ustanovama te kako se za obrazovanje moraju osigurati potrebna sredstva, kao sredstva za posebne namjene. U Glavi III., Članak 16. istog Zakona navedena su prava zatvorenika, a među njima je navedeno i pravo na obrazovanje, kao i pravo na rad. Naime, istim zakonom propisano je da se penalno obrazovanje odvija uz rad, a ako ga nije moguće organizirati za zatvorenika koji radi, onda se tom zatvoreniku, ako uredno izvršava obveze obrazovanja propisane programom, isplaćuje naknada u visini 25 % osnovice pomnožene s koeficijentom 1 (Zakon o izvršavanju kazne zatvora, 2021).

Nastavno na rad zatvorenika i njihovu strukovnu izobrazbu, Ministarstvo pravosuđa i uprave navodi kako su upravo ta dva procesa jedan od najvažnijih tretmana sa ciljem rehabilitacije zatvorenika i smanjenja recidivizma. Naime, stručna izobrazba i rad predstavljaju važnu pripremu za život na slobodi; tijekom rada zatvorenici usvajaju radne navike, a ujedno se i osposobljavaju za određene poslove što im povećava mogućnost zaposlenja. Također, radom zatvorenici stječu pravo na godišnji odmor, pravo na naknadu za bolovanje, kao i na naknadu za rad i nagradu. Programi strukovne izobrazbe organiziraju se i provode se prema zdravstvenim sposobnostima, stečenim znanjima i vještinama, ali i iskazanim interesima zatvorenika te se u njih nastoji uključiti što veći broj zatvorenika. Rad se u većini slučajeva odvija u radionicama u kaznionicama i zatvorima, a obuhvaća poslove poput: obrade drva i metala, ugostiteljstva, poljoprivrede, manjih građevinskih poslova, održavanje okoliša i sl. Osim tih poslova, zatvorenici također obavljaju i neke pomoćno-tehničke poslove, kao što su ličenje, pranje rublja u praonici, pomoć u kuhinju, skladištu, itd. (URL 3). Prema Zakonu o izvršavanju kazne, zatvorenici se u pojedinim slučajevima mogu zaposliti i kod poslodavca izvan samog zatvora ili kaznionice. Osim toga, zatvoreniku se može, uz pisani pristanak tog poslodavca, odobriti i nastavak rada (u slučaju kazne zatvora do jedne godine i ako mu nije izrečena zabrana obavljanje određene djelatnosti) (Zakon o izvršavanju kazne zatvora, 2021). Poslove rada i strukovne izobrazbe vrše strukovni učitelji, a pored toga oni

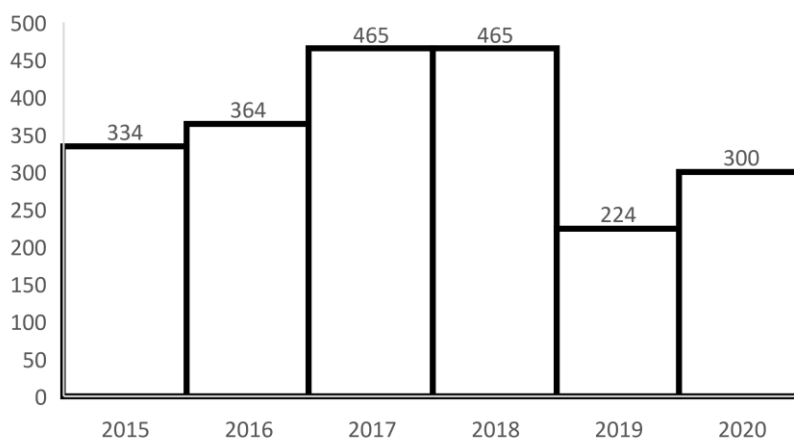
⁶ Prema mrežnom izdanju Hrvatske enciklopedije, probacija je model uvjetne osude kojom se odgađa izvršenje kazne (zatvora) uz uvjet uzornog ponašanja počinitelja (npr. zaposlenje, suzdržavanje od konzumacije opojnih sredstava i sl.) (URL 2).

organiziraju i prodaju viša proizvoda koji su nastali radom zatvorenika, a koji nisu namijenjeni za potrebe zatvorskog sustava (URL 3).

Nadalje, u Glavi XIII., Članak 99. istog Zakona navodi se da su za organizaciju osnovnog obrazovanja odraslih, za zatvorenike koji isto nemaju završeno, zadužene kaznionice tj. zatvori. Kaznionice i zatvori također moraju, sukladno mogućnostima, organizirati srednjoškolsko obrazovanje odraslih, prekvalifikaciju te osposobljavanje i usavršavanje zatvorenika. Što se tiče samih vrsta i razine obrazovanja kojima zatvorenik pristupa, one se određuju programom izvršavanja, a direktno su povezane sa sposobnostima i sklonostima, trajanju kazne i drugim okolnostima povezanim sa izvršavanjem kazne, ali i sa samim mogućnostima kaznionice ili zatvora (Zakon o izvršavanju kazne zatvora, 2021). Kaznionice i zatvori su obvezni organizirati nastavak obrazovanja radi završavanja osnovne škole za sve zatvorenike stare do 21 godinu; dok se opismenjavanje zatvorenika mora organizirati bez obzira na dob (Izvješće o radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020., 2021). Obrazovni programi organiziraju se unutar i izvan prostora kaznionica i zatvora i to u skladu s općim propisima iz polja obrazovanja. Naime, osnovnu izobrazbu mogu provoditi i osnovne škole ili druge ustanove ako one ispunjavaju uvjete odredaba Zakona o osnovnom školstvu. Isto tako strukovnu izobrazbu mogu provoditi srednje škole, ustanove za obrazovanje odraslih te druge obrazovne ustanove koje ispunjavaju uvjete propisane Zakonom o srednjem školstvu i prateće propise, te imaju odobrenje za rad. Obrazovni programi provode se kroz redovnu nastavu. Pored nje, izobrazba se može stjecati i polaganjem ispita uz konzultativno-instruktivnu, dopisno-konzultativnu ili multimedijalnu nastavu, u skladu s propisima o obrazovanju odraslih. Nadalje, ako zatvorenici kaznionica i zatvora iskažu interes za to, mogu se organizirati i tečajevi znanja i vještina kojima se ne stječu formalne kvalifikacije (Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika, 2002). Izbor programa za osposobljavanje za osnovne poslove i izbor programa srednjoškolskog obrazovanja za zanimanja ograničeni su brojem verificiranih programa, kao i samim mogućnostima penalnih ustanova (Izvješće o radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020., 2021). Po završetku pojedinog obrazovnog programa, zatvorenicima se izdaje razredna svjedodžba i svjedodžba o završenom radu, svjedodžba o prekvalifikaciji i uvjerenje o osposobljavanju ili usavršavanju i/ili svjedodžba o završenim razredima. Iz navedenih dokumenata ne smije biti vidljivo da je obrazovanje stečeno unutar penalne ustanove. Također, osim osnovnoškolsko i srednjoškolskog obrazovanja, zatvorenici imaju pravo i na stjecanje kvalifikacija unutar visokog obrazovanja, ali o vlastitom

trošku i ako se studijski program može provoditi u skladu sa sigurnosnim mjerama (Zakon o izvršavanju kazne zatvora, 2021). Programe obrazovanja u penalnim ustanovama provode državni službenici ili vanjski suradnici koji moraju ispunjavati uvjete propisane Zakonom o osnovnoškolskom obrazovanju, Zakonom o srednjoškolskom obrazovanju i popratnim propisima (Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika, 2002). Na datum 31. prosinca 2020. godine u kaznionicama, zatvorima, odgojnim zavodima i centrima radilo je 219 djelatnika za rad i strukovnu izobrazbu zatvorenika i maloljetnika. Od toga je 170 muškaraca i 49 žena (Izvješće o radu i stanju kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020., 2021).

Na *Slici 1.* (ispod) prikazani su podaci o broju zatvorenika i maloljetnika⁷ uključenih u penalne obrazovne programe u razdoblju od 2015. do 2020. godine.

Slika 1. Broj zatvorenika i maloljetnika uključenih u penalne obrazovne programe u razdoblju 2015.-2020. god. (Izvješće o radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020., 2021)⁸

Analizirajući *Sliku 1.* može se zaključiti da je broj zatvorenika i maloljetnika koji su pogađali penalne obrazovne programe rastao do 2019. godine kada se taj broj smanjio za više od pola. Bez dublje analize i istraživanja ne možemo znati koji je točno bio razlog tom smanjenju. Ipak, tijekom 2020. godine može se zamijetiti ponovni porast tog broja. U Izvješću o radu kaznionica, zatvora i

⁷ U ovom radu nismo se dotakli penalnih obrazovnih programa za maloljetne osobe jer je odlučeno da je njegovo tematsko područje penološka andragogija. Dakle, fokus je na penološkom obrazovanju *odraslih*. Ipak, nisu pronađeni podaci novijeg vijeka koji prikazuju isključivo obrazovanje zatvorenika, već „samo“ Izvješće o radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. (2021) koje navodi zajedničke broježane podatke za te dvije skupine.

⁸ U trenutku pisanja diplomskog rada, Izvješće o radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2021. godinu još nije izašlo. Drugim riječima, za prikaz stanja penalnog obrazovanja u RH korišteni su najnoviji dostupni podaci.

odgojnih zavoda za 2020. (2021) se još navodi kako je tijekom te godine obrazovne programe završilo 129 zatvorenika i maloljetnika, a njih 31 je prekinulo upisani obrazovni program.

Nadalje, u *Tablici 2.* (ispod) usporedno je prikazan broj zatvorske populacije te broj⁹ i udio zatvorenika i maloljetnika uključenih u penalne obrazovne programe u razdoblju od 2015. do 2020. godine.

Tablica 2. Broj i udio zatvorske populacije općenito i uključenih u penalno obrazovanje od 2015.-2020. god.
(Izvjješće o radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020., 2021)

godina	zatvorska populacija (M)	zatvorenici i maloljetnici uključeni u obraz. prog. (M)	%
2015.	3 306	334	10.1
2016.	3 079	364	11.8
2017.	3 190	465	14.6
2018.	3 217	465	14.5
2019.	3 533	224	6.3
2020.	3 531	300	8.5

Iz *Tablice 2.* može se zaključiti da je veoma malen udio zatvorenika i maloljetnika uključen u penalne obrazovne programe. Drugačije rečeno, niti četvrtina zatvorenika i maloljetnika ne sudjeluje u njima. To je svakako loš pokazatelj provođenja jednog od najvažnijih programa tretmana, tj. rehabilitacije zatvorenika i maloljetnika. Osim toga, prema podacima iz Izvjješća o radu i stanju kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu (2020), čak 45 % zatvorske populacije nema završeno srednjoškolsko obrazovanje ili nema osnovno obrazovanje¹⁰. U *Tablici 2.* je vidljivo da je te godine u penalno obrazovanje bilo uključeno tek oko 6 % zatvorenika i maloljetnika. Dakle, broj zatvorenika i maloljetnika koji pohađaju obrazovne programe dokazano je prenizak.

Iz navedenog je vidljivo da je u Republici Hrvatskoj prepoznata važnost penalnog obrazovanja. Odnosno, to bi se barem moglo zaključiti iščitavanjem relevantnih zakona i pravilnika. U njima se jasno navodi da je prije svega rad, a onda i strukovna izobrazba ključan faktor u rehabilitacijskom radu sa zatvorenicima i u smanjenju recidiva. Također, prema istim dokumentima, u zatvorima i

⁹ Ovaj broj odnosi se na broj zatvorenika za pojedinu godinu na datum 31.12. Ukupan broj zatvorenika tijekom čitave godine moguće je pronaći u Izvjješću o radu i stanju kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. (2021) ili u istim Izvjješćima za druge godine.

¹⁰ Vidi *Tablicu 1.*

kaznionicama dostupne su sve tri razine formalnog obrazovanja, a u pojedinim slučajevima zatvorenicima se mogu omogućiti čak i neformalni programi/tečajevi ako postoji interes za istim. Pohvalna je i činjenica da se penalno obrazovanje nastoji organizirati tako da bude što bliže, tj. što sličnije obrazovnim programima koji se provode izvan zatvora. Tako je čak moguće da same škole provode obrazovne programe. Nadalje, činjenica da svjedodžbe i potvrde o stečenoj izobrazbi ne smiju ukazivati da je osoba iste stekla unutar penalne ustanove pokazuje da zatvorenike uistinu nastoji ne diskriminirati, već poticati ih da se pripreme za ispunjen i aktivan život nakon izlaska na slobodu. Ključnu ulogu u tome ima strukovno obrazovanje, koje je najopširnije opisano na službenim mrežnim stranicama Ministarstva pravosuđa i uprave. Vidljivo je da postoje uistinu brojni strukovni penalni programi koji se odvijaju uz rad, osim što zatvorenika osposobljavaju za rad, u njemu bude dobre radne navike, omogućuju mu određena primanja, a samim njihovim izvođenjem zatvorenici pomažu i svojoj okolini (primjerice, pomoćnim poslovima u kuhinji, zatvorenik pomaže nahraniti druge zatvorenike). S druge strane, strukovno obrazovanje samo je jedan oblik srednjoškolskog obrazovanja pa se može postaviti pitanje prakticiraju li se zapravo njegovi drugi oblici i na koji način. Također, u opisanim zakonima i pravilniku se ne navode detalji o samoj organizaciji obrazovnih programa, primjerice koji je fond obveznih sati, koji su oblici nastave koja se izvodi, kako se vodi i što obuhvaća evidencija o obrazovanju pojedinog zatvorenika i sl. Te informacije nisu dostupne niti na službenim mrežnim stranicama nadležnog Ministarstva. Dakle, možemo reći da nedostaje dublji uvid, odnosno opis pojedinih penalnih obrazovnih programa. Osim toga, valja i istaknuti da je Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika, u trenutku pisanja ovog rada, star čak 20 godina. Također, iz statističkih podataka o radu i stanju penalnih obrazovnih programa, vidljivo je u iste uključen zapravo mali postotak zatvorenika (i maloljetnika); što je negativna činjenica, pogotovo ako se u obzir uzme relativno visok postotak zatvorenika i (maloljetnika), odnosno gotovo polovica, nema završeno srednjoškolsko/strukovno obrazovanje.

Kako bi se dodatno prikazalo stanje u praksi, u sljedećem potpoglavlju ukratko je prikazano nekoliko istraživanja čiji je predmet upravo penalno obrazovanje u RH, odnosno njegovo realno stanje.

7.4. Prikaz rezultata nekih istraživanja u kontekstu penalnog obrazovanja RH

Andel (2020) je provela istraživanje u sklopu svog diplomskog rada čiji je cilj bio ispitati i opisati iskustva zatvorenika tijekom pohađanja obrazovnih programa u penološkim ustanovama. Autorica je usporedila njihova očekivanja prije ulaska u penološku ustanovu, iskustva za vrijeme boravka u ustanovi i njihove stavove nakon izlaska na slobodu. Korištena je metoda dubinskog intervjua, a istraživanjem su bila obuhvaćena 2 bivša zatvorenika. Rezultati istraživanja su pokazali da obrazovanje obitelji u kojoj je ispitanik odgojen u velikoj mjeri utječe na stavove samih ispitanika o obrazovanju. Dalje, jedan ispitanik rekao je da bio nezainteresiran za obrazovne programe u zatvoru; prije svega jer je kaznu služio kraće vrijeme, tj. godinu dana (10 mj. uz uzorno vladanje), a onda i jer on smatra da nema koristi od penalnog obrazovanja, jer se sve nauči u školi. Iako su mu izrečena prava, a onda i pravo na obrazovanje, nije naveo koji su se obrazovni programi nudili i naveo je da smatra da su obrazovni radnici nemotivirani za rad i da nemaju autoriteta. Također, isti ispitanik je naveo da smatra da su obrazovni sadržaji zastarjeli i općeniti te da trebaju više biti orijentirani na praktičan rad. Taj ispitanik nije pohađao programe formalnog obrazovanja, već je odabrao neformalne programe i samoobrazovao se. Također, naveo je da Zatvorska bolnica u Zagrebu (u kojoj je on bio smješten) ima knjižnicu, ali on smatra da je jako oskudna. Drugi ispitanik odslužio je kaznu u trajanju od 15 godina i to u Kaznionici u Lepoglavi, Zatvoru u Gospiću, Kaznionici u Lipovici-Popovači i Kaznionici u Glini. Taj ispitanik sudjelovao je u formalnim obrazovnim programima: obrazovni program za konobara i tečaj joge. Za obrazovni program za konobara nastava je bila frontalna, održavala se 2 puta tjedno po 2 sata, a nastavni materijal su zatvorenici sami izrađivali tako što su vodili bilješke tijekom predavanja. Ispitanik je naveo da smatra da su nastavnici kompetentni i da je teorijski dio nastave dobro organiziran, ali da se praktična nastava trebala odvijati u restoranu, a ne u učionici. On je također smatrao da će mu taj program pomoći pri zaposlenju, a za tečaj joge navodi da mu je pomogao da se bolje osjeća i da prestane pušiti duhanske proizvode. Naveo je da su osnovnoškolsko obrazovanje pohađali većinom Romi, a da srednjoškolsko obrazovanje nije dobro organizirano zbog loše organizacije praktičnog dijela nastave. Ispitanik je naveo i da je gotovo cijelo vrijeme služenja kazne radio, jer prepoznao da mu rad donosi koristi kao što su zarada i rad na sebi. Istaknuo je i da je primijetio da su zatvorenici podijeljeni u 2 grupe što se tiče mišljenja o obrazovnim programima: oni koji misle da su oni trošak vremena i beskorisni i oni koji prepoznaju njegov značaj za lakši život nakon izlaska i za poboljšanje samopouzdanja i održanje dostojanstva (Andel, 2020).

Mišljenje zatvorenika o zatvorskom tretmanu, odnosno o radu s pedagogom, psihologom i socijalnim radnikom istraživala je Kranjčević (2014). Ispitanici su bili 96 zatvorenika Zatvora u Osijeku, a podaci su prikupljeni anketnim upitnikom. Rezultati dobiveni ovim istraživanjem pokazali su da mlađi zatvorenici (u starosti od 20 do 30 godina) u većoj mjeri smatraju suradnju s pedagogom, psihologom i socijalnim radnikom nužnim, te istovremeno da je u zatvoru postojao nedostatak djelatnika u tretmanskim odjelima. S druge strane, stariji zatvorenici (od 40 do 50 godina) se umjereno slažu s navedenim tvrdnjama. Dakle, stariji zatvorenici su generalno imali nešto negativniji stav o tretmanima s pedagogom, psihologom i socijalnim radnikom. Nadalje, obje skupine ispitanika smatraju da osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje odraslih, prekvalifikacije, osposobljavanje i usavršavanje te visoko obrazovanje trebaju biti besplatni. Međutim, kad je autorica računala odnos između gore navedenih stavova obrazovanju i njihovog stupnja obrazovanja, rezultati su pokazali da ispitanici bez završenog osnovnoškolskog obrazovanja u prosjeku daju niske vrijednosti za sve tvrdnje i iskazuju nizak interes za sve vrste osposobljavanja i obrazovnih programa. Ispitanici sa završenim osnovnoškolskim obrazovanjem u umjerenom mjeri smatraju penalne obrazovne programe važnima, a najviše smatraju važnim srednjoškolsko penalno obrazovanje. Dalje, ispitanici sa završenim višim ili visokim obrazovanjem s visokim vrijednostima procjenjuju sve ponuđene tvrdnje, a najvažnijim smatraju besplatne srednjoškolske obrazovne programe. Dakle, ispitanici s višim stupnjevima obrazovanja u većoj mjeri uviđaju važnost penalnih obrazovnih programa. Ispitanici su bili umjereno zadovoljni obrazovnim programima u toj ustanovi, iskazali su umjerenu volju za sudjelovanje o istima i nemaju mišljenje o tome hoće li se dodatno obrazovati za vrijeme služenja kazne (Kranjčević, 2014).

O iskustvima bivših zatvorenika vezanim za penalne obrazovne programe istraživala i Vukalović (2020). Pod pojam *iskustvo* autorica je ubrojila: motivaciju za uključivanje u obrazovne programe, stavove o njihovoj koristi, iskustvo komunikacije i općenito interakcija s nastavnicima, zadovoljstvo korištenim metodama i materijalima, atmosfera među polaznicima te mišljenje o prilagođavanju programa potrebama samih zatvorenika. U tom istraživanju sudjelovala su 4 ispitanika čije su duljine izdržavanja kazne bile dulje (5 i pol, 9 i pol, 11 godina i 28 godina i 8 mjeseci); najviši završeni stupanj dvaju ispitanika bila je osnovna škola, a drugih dvaju srednja škola. Autorica je za prikupljanje podataka koristila polustrukturirani individualni intervju. Autoričina analiza odgovora dobivenih od ispitanika pokazala je da su 3 od 4 ispitanika bila

informirana o tome da je obrazovanje njihovo pravo, a i dio tretmanskog programa, a navode se i informativni materijali poput letaka, plakata na oglasnim pločama i sl. Samo jednom ispitaniku je bio ponuđen formalni program, strukovnog srednjeg obrazovanja (u kojem je i sudjelovao), dok su drugima bili ponuđeni neformalni oblici (pr. tečajevi za konobara, kuhara, tečajevi vezani za regulaciju emocija, itd.). Jedan ispitanik istaknuo je i nedostatak visokog obrazovanja. Što se tiče njihove motivacije za uključenje u obrazovne programe, dva su ispitanika odmah u početku bila intrinzično motivirana (htjeli su kvalitetno iskoristiti slobodno vrijeme i raditi na sebi), jedan je bio ekstrinzično motiviran (osobe s kojima je provodio vrijeme u ustanovi su bile uključene u njih), a kod jednog se ispitanika ekstrinzična motivacija s vremenom pretvorila u intrinzičnu (htio je da u njegovom dosjeu piše da je sudjelovao u tim programima, a onda je shvatio da mu oni mogu biti uistinu i korisni). Dalje, ispitanici su kao korist obrazovnih programa izdvojili: osobnu korist, korist za društvo i za promjenu u životu nakon izlaska. Materijali koje su koristili tijekom nastave i za učenje, bili su udžbenici, odnosno brošure koje su smjeli nositi sa sobom, a pomoćni materijali koji su se koristili su bili: knjiga, projektor, monitor, stalci i grafoskop. Autorica je iz opisa nastave ispitanika zaključila da su metode koje su se koristile bile frontalno poučavanje, prilagođeno polaznicima, usmeno predavanje, postavljanje pitanja u svrhu ponavljanja nastavnih sadržaja i praktičan rad popraćen objašnjavanjem; korištena je i metoda rada u grupi. Što se tiče atmosfere tijekom nastavnih susreta, ispitanici su ju opisali kao profesionalnu, pristojnu i standardnu, smatrali su da je nastavnik smiren, ali ponekad i, prema govoru tijela, umoran. Odnos s nastavnikom opisuju pozitivnim (npr. korektan, pristupačan, ljubazan, šaljiv). Ispitanici su istaknuli kako smatraju da postoji potreba za češćim motiviranjem zatvorenika na obrazovanje, izmjene u sustavu kako bi se postigla veća ravnopravnost, omogućavanje pristupa visokom obrazovanju, više sadržaja o međuljudskim odnosima, bolja priprema za život nakon izlaska i nastavnici koji su osposobljeni za rad sa zatvorenicima (Vukalović, 2020).

Mikšaj-Todorović i Buđanovac (2001) su, u sklopu opsežnog istraživanja o različitim aspektima života unutar penalne ustanove: kriminalna povijest zatvorenika, radno iskustvo, slobodnom vremenu, socijalnom životu, itd., istraživali određene varijable penalnog obrazovnog procesa. Varijable su bile: 1. uključenost zatvorenika u obrazovni program, 2. zadovoljstvo obrazovnim procesom i 3. procjena koristi od stečenog iskustva za život. U ispitivanje je bilo uključeno 312 zatvorenika, a instrument koji je bio korišten za prikupljanje podataka bio je anketni upitnik. U otvorenim penalnim ustanovama u obrazovni proces bilo je uključeno 22 % ispitanika, a u

zatvorenim 8.8 %. Gledajući te penalne ustanove zajedno, u obrazovne programe bilo je uključeno 14.7 % ispitanika. Dakle, većina zatvorenika (85.3 %) ispitanika nije sudjelovala u penološkom obrazovanju. Dalje, od skupine ispitanika koji su uključeni obrazovni proces u otvorenim ustanovama, 43.9 % ispitanika je izjavilo da su zadovoljni obrazovnim procesom, a 15.2 % ispitanika nije zadovoljno istim. Što se tiče zatvorenih penalnih ustanova, 51.4 % je zadovoljno obrazovnim procesima u koje su uključeni, dok njih 28.6 % nije zadovoljno. Na kraju, od skupine ispitanika uključenih u obrazovne programe, 57.3 % ispitanika otvorenih ustanova i 64.1 % ispitanika iz zatvorenih ustanova smatraju da će imati koristi od obrazovanja za budući život, dok njih 21.3 % otvorenih ustanova i 20.5 % zatvorenih ustanova ne smatra da penalno obrazovanje ima koristi za njihov život (Mikšaj-Todorović, Buđanovac, 2001).

Iz navedenih kratkih prikaza istraživanja koji za predmet imaju različite dimenzije penalnog obrazovanja u RH, poput zadovoljstva zatvorenika, postotak uključenosti, stavovi o nastavnicima, korištene metode i materijali, itd., vidljivo je da ima još mnogo mjesta za unaprjeđenje. Također, stečen je nešto dublji uvid u neke elemente penalnog obrazovanja koji nisu (detaljno) opisani u pravnim dokumentima koji ga propisuju¹¹. Prije svega, potrebno je više promovirati i približiti obrazovne programe zatvorenicima kako bi ih se potaklo na mnogobrojnije sudjelovanje u obrazovnim programima. Naime, zamjetna je dosta niska uključenost zatvorenika u iste (Mikšaj-Todorović, Buđanovac, 2001). Također, iako su zatvorenici uglavnom bili obaviješteni o pravu na nastavak/sudjelovanje u obrazovanju (Kranjčević, 2014; Anđel, 2020; Vukalović, 2020) nedostaje motiviranje zatvorenika na pohađanje istih od strane stručnih djelatnika (pedagoga, socijalnog radnika i psihologa), kao i detaljniji uvid u sve opcije postoje. Tako je primjerice kod Vukalović (2020) vidljivo da zatvorenik nije znao da postoji mogućnost pohađanja visokog obrazovanja, a koje im prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (2021) treba biti omogućeno. Nastavno na visoko obrazovanje, čini se da, iako zatvorenici sami prepoznaju njegovu važnost i dobrobit (Kranjčević, 2014; Vukalović, 2020), a koja je potvrđena i istraživanjima (Baranger i sur., 2018; Evans i sur., 2018), ono im se često ne navodi kao opcija. Nadalje, može se primijetiti i jaka prisutnost mnogobrojnih i raznolikih formalnih i neformalnih, stručnih programa. To je svakako pozitivno i pruža bolju priliku zatvorenicima za zaposlenje nakon izlaska na slobodu, što oni sami i prepoznaju (Kranjčević, 2014; Anđel, 2020; Vukalović, 2020). Ipak, može se postaviti pitanje

¹¹ Ti dokumenti su: Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika (2002), Kazneni zakon (2021) i Zakon o izvršavanju kazne zatvora (2021).

što je s ostalim vrstama obrazovnih programa, primjerice s gimnazijskim programima različitih usmjerenja (pr. jezično, matematičko). Provode li se ti programi i ako se provode, kako su organizirani? Znaju li zatvorenici da im je ono također dostupno? Postoji li realan interes za istim i smatraju li zatvorenici da bi mogli imati koristi od istih?

Osim toga, primjećuju se i miješani odgovori u pogledu nastavnika u penalnim ustanovama. Naime, iako ispitanici uglavnom navode kako su nastavnicima prema njima imali pozitivan, pristupačan i profesionalan stav, ističu i potrebu za njihovom većom stručnosti, tj. obučenosti za rad sa zatvorenicima (Kranjčević, 2014; Anđel, 2020; Vukalović, 2020). U konačnici, stečen je detaljniji uvid u samu organizaciju penalnih obrazovnih programa. Vidljivo je da je nastava uglavnom tradicionalno organizirana, odnosno nastavnik održava frontalnu nastavu, a učenici/zatvorenici vode bilješke. Kao materijali se najčešće koriste vlastite bilješke i udžbenik/brošura (Anđel, 2020; Vukalović, 2020). Što se tiče praktične nastave, neki navode da nje nedostaje, odnosno da nije dobro organizirana (Anđel, 2020), a neki da se redovno prakticira uz upute nastavnika (Vukalović, 2020). Što se tiče drugih aspekata nastave, samo se kod Anđel (2020) spominje knjižnica koju je ispitanik procijenio oskudnom. Dakle, materijali koji se koriste tijekom nastave su zapravo dosta jednoliki, a zatvorenicima se ne nudi (ili se ona barem ne spominje) mogućnost pribavljanja dodatnih materijala. Također, s obzirom na to da je nastava uglavnom frontalna, može se zaključiti da je nastavnik taj koji ima glavnu, aktivnu ulogu, dok učenici/zatvorenici imaju uglavnom pasivnu ulogu. Svakako bi se trebalo u obzir uzeti i uvođenje aktivnih metoda koje imaju mnogobrojne koristi za učenje, primjerice, duže zadržavanje nastavnog sadržaja u pamćenju, (Trigwell i sur., 1999; Pranjić, 2005; Commission européenne, 2007; Vizek-Vidović, 2014) u skladu sa sigurnosnim regulacijama same penalne ustanove.

8. ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja, odnosno rezultati analize literature relevantne za penološko obrazovanje u Republici Hrvatskoj pokazali su zabrinjavajuće stanje prakse. Iako je ono zakonski relativno dobro regulirano, tj. iako je Kaznenim zakonom (2021) i Zakonom o izvršavanju kazne zakona (2021) propisano da je obrazovanje za vrijeme služenja kazne zatvora pravo zatvorenika, a na službenim mrežnim stranicama Ministarstva pravosuđa i uprave (URL 3) navedeno da je ono ključan element u provedbi tretmana, tj. rehabilitacije zatvorenika, kao i u smanjenju recidivizma, stanje u praksi ukazuje na drugačije. Naime, prema Izvješću o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. (2021) tek je 8.5 % zatvorenika i maloljetnika bilo uključeno u penalne obrazovne programe, a godinu dana prije taj je postotak bio još niži te je iznosio 6.3 % (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, 2020). Ti su podaci još više zabrinjavajući kad se u obzir uzme činjenica da su u taj postotak uključeni i maloljetnici koji se nalaze u penalnim ustanovama. Poznato je da su RH (u većini slučajeva i kad situacija nije iznimna) maloljetne osobe još uvijek uključene u sustav osnovnoškolskog ili srednjoškolskog obrazovanja (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 2020). Iz podataka u Izvješću o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu (2020), vidljivo je da čak 29 % zatvorenika kao najviši stupanj ima završenu osnovnu školu, 10 % ih nema završenu osnovnu školu, a čak 2 % ih je bez školske izobrazbe. S obzirom na to da je u RH osnovnoškolsko obrazovanje obvezno (i besplatno) za sve (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 2020) radi se o relativno visokom postotku. Nadalje, prema Izvješćima o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. (2021), drugi rehabilitacijski postupci provode se s većim brojem zatvorenika, primjerice psihijatrijsko liječenje provodi s preko 10 % zatvorenika, a liječenje od ovisnosti s 37.5 % zatvorenika. Vidljivo je, dakle, da je penalno obrazovanje kao rehabilitacijski proces ostalo zanemareno.

Nadalje, istraživanja provedena sa ciljem ispitivanja stanja penoloških obrazovnih programa, kao i njegove organizacije pokazala su da većina zatvorenika pokazuju interes za sudjelovanje u njima ili da su ga razvili tijekom pohađanja, da prepoznaju njegove transformativne učinke, kao i činjenicu da će im ono olakšati pronalazak posla nakon izlaska iz zatvora. Ispitanici/(bivši) zatvorenici navode da su im prava na obrazovanje izrečena, ali vidljivo je da nitko od stručnjaka nije dublje s njima razgovarao o postojećim programima niti ih je pokušao motivirati na uključenje u neki oblik obrazovanja. Ovo istraživanje pokazalo je i da je penalno obrazovanje u RH najviše

usmjereno na strukovne neformalne i formalne programe, dok se osnovnoškolski, opći srednjoškolski i visokoškolski programi zanemaruju. Nastava koja se provodi u penalnim ustanovama tradicionalnog je tipa, gdje zatvorenici imaju pasivnu ulogu te im se ne nudi mogućnost raznolikosti materijala. U praksi se također ne koristi mogućnost suradnje s osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama, niti sa ustanovama za obrazovanje odraslih.

Vidljivo je, dakle, da je potrebna opsežna reforma obrazovanja u penalnim ustanovama. Važno je da stručnjaci tog područja u suradnji s nadležnim tijelima provedu proces andragoškog ciklusa kako bi se moglo početi raditi na poboljšanju provedbe penalnih obrazovnih programa. Također, nadležno Ministarstvo bi trebalo uložiti više resursa u penalno obrazovanje kako bi se ono moglo unaprijediti po pitanju materijalnih sredstava (npr. bolje knjižnice, raznolikiji nastavni materijali). Više napora trebalo bi se uložiti i u motiviranje zatvorenika na sudjelovanje u obrazovnim programima. Taj korak ne mora nužno zahtijevati mnogo vremena ili sredstava. Za početak pedagozi, socijalni radnici i psiholozi mogu razgovarati s njima o mogućnostima koje im se nude, ukazati im na dobrobiti koje će im ono donijeti kroz (primjerice, direktna iskustva drugih zatvorenika koji su završili te programe) i osigurati im plan i program za pojedini obrazovni program; a onda im možda i omogućiti probni sat ili uvid u to kako će nastava izgledati. Osobitu pažnju treba pridati onim zatvorenicima koji su stariji i imaju nižu razinu završenog obrazovanja, kao i onima koji dolaze iz problematičnih obitelji (slučajevi obiteljskog zanemarivanja, povijest ovisnosti u obitelji i sl.).

Uz navedeno, trebala bi se provesti daljnja, dubinska istraživanja u kojima bi se kombinirale metode anketiranja i intervjuu u svim kaznionicama i zatvorima u Hrvatskoj, na većem broju zatvorenika, kako se dobili detaljni podaci o programima koji su dostupni, broju zatvorenika koji su u njih uključeni, ali i kako bi se saznalo koje su potrebe i interesi zatvorenika što se tiče tipova programa i sadržaja sa ciljem njihove daljnje reforme. Ovo istraživanje može poslužiti kao predkorak tim istraživanjima te kao pokazatelj da stanje penalnog obrazovanja u Republici Hrvatskoj nije sjajno i da je potrebno početi više istraživati i raspravljati o njemu, jer je ono jednako važan dio odgojno-obrazovnog sustava koji se tiče ranjive skupine, zatvorenika. Hrvatska, kao demokratska republika, trebala bi voditi brigu o svim svojim članovima i poticati ih da ostvare svoj puni potencijal.

LITERATURA

Pisani izvori

1. Anđel, L. (2020), Iskustvo obrazovanja u penološkoj ustanovi, Diplomski rad, Zadar: Sveučilište u Zadru. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:276965> (30.08.2022.)
2. Baranger, J., Rousseau, D., Mastroilli, M. E., Matesanz, J. (2018), Doing Time Wisely: The Social and Personal Benefits of Higher Education in Prison. *The Prison Journal*, 98(4): 490-513.
3. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2012), *Official Journal of the European Union* C 326/391. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (15.08.2022.)
4. Commission européenne (2007), *Compétences clés pour l'éducation et la formation tout au long de la vie. Un cadre de référence européen*. Luxembourg: Office des publications officielles des Communautés européennes. Dostupno na: <https://competencescles.eu/article/le-cadre-europeen-des-competences-cles> (15.08.2022.)
5. Courtney, J. A. (2019), The Relationship Between Prison Education Programs and Misconduct. *Journal of Correctional Education*, 70(3): 43-59. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/26864369> (23.08.2022.)
6. Ereš, K. (2021), Obrazovanje zatvorenika u penalnim ustanovama, Diplomski rad, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:015491> (13.08.2022.)
7. Esperian, J. H. (2010), The Effects of Prison Education Programs on Recidivism. *Journal of Correctional Education*, 61(4): 316-334. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/23282764> (14.08.2022.)
8. Evans, D. N., Pelletier, E., Szkola, J. (2017), Education in Prison and the Self-Stigma: Empowerment Continuum. *Crime and Delinquency*, 64(2): 225-280. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0011128717714973> (12.08.2022.)
9. Farrington, D. P. (2005), The Integrated Cognitive Antisocial Potential (ICAP) Theory. U: Farrington, D. P. (Ur.), *Intergrated Developmental and Life-course Theories of Offending*, New Brunswick, New Jersey: Transaction, 73-92.

10. Federighi, P., Bax, W., Bosselaers, L. (1999), Glossary of Adult Learning in Europe. Hamburg: European Association for the Education of Adults, UNESCO Institute for Education.
11. Forster, W. (1989), Adult Education in Prisons. U: Titmus, C. J. (Ur.), *Lifelong Education for Adults*, Oxford, New York, Beijing, Frankfurt, Sao Paulo, Sydney, Tokyo, Toronto: Pergamon Press, 343-348.
12. Franković, D., Pregrad, Z., Šimleša, P. (1963), *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb: Matica Hrvatska.
13. Gehring, T. (1995), Characteristics of Correctional Instruction, 1789-1875. *Journal of Correctional Education*, 46(2): 52-59. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/23292023> (18.08.2022.)
14. Halimi, A. (1996), *Kvalitativna metodologija u društvenim znanostima*. Zagreb: A. G. Matoš.
15. Hetland, H., Eikeland, O.-J., Manger, T., Diseth, Å., Asbjørnsen, A. (2007), Educational Background in a Prison Population. *Journal of Correctional Education*, 58(2): 145-156. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/23282733> (25.08.2022.)
16. Hughes, E. (2012), *Education in Prison: Studying Through Distance Learning*. Surrey: Ashgate Publishing Limited.
17. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu (2020.), *Vlada Republike Hrvatske*, Zagreb. Dostupno na: <https://mpu.gov.hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-26215/26215> (30.08.2022.)
18. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. (2021), *Vlada Republike Hrvatske*, Zagreb. Dostupno na: <https://mpu.gov.hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-26215/26215> (30.08.2022.)
19. Josipović, I. (2018a), Uvođenje obveznog zatvorskeg obrazovanja u drugoj polovici 19. stoljeća. *Aktuelni problemi visokog obrazovanja i nauke, Konferencija*. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/347488138_UVODENJE_OBVEZNOG_ZATVORSKOG_OBRAZOVANJA_U_DRUGOJ_POLOVICI_19_STOLJECA (18.08.2022.)

20. Josipović, I. (2018b), Funkcioniranje zatvorskog sustava u drugoj polovici 19. stoljeća, Doktorski rad, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji. Dostupno na: : <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:537860> (19.08.2022.)
21. Jovanović, G., Petrović, V. (2017), Potrebe, praksa i efektivnost obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja osuđenih. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 16(2): 199-221. Dostupno na: <https://www.ceon.rs/index.php?lang=sr> (17.08.2022.)
22. Kazneni zakon (2021), *Narodne novine* 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, Zagreb. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon> (28.08.2022.)
23. Knežević, M. (2008), *Penologija u socijalnom radu (i socijalni rad u penologiji)*. Zagreb: Biblioteka socijalnog rada.
24. Knowles, M. S., Holton III, E. F., Swanson, R. A. (2005), *The Adult Learner, Sixth Edition: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development*. Amsterdam, Boston, Heidelberg, London, New York, Oxford, Paris, San Diego, San Francisco, Singapore, Sydney, Tokyo: Elsevier.
25. Kovačević, S., Mušanović, L. (2012), Cjeloživotno učenje za održivi razvoj. *Školski vjesnik*, 61(3): 325-342. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/129326> (15.08.2022.)
26. Kranjčević, V. (2014), Odgojno-obrazovni rad s odraslim osobama u penalnim ustanovama, Diplomski rad, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:702806> (30.08.2022.)
27. Lamza Posavec, V. (2021), *Metodologija društvenih istraživanja: temeljni uvidi*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
28. Lavrnja, I., Pongrac, S. (2001), Glavne značajke obrazovanja odraslih u Hrvatskoj do danas. U: Klapan, A., Pongrac, S., Lavrnja, I. (Ur.), *Andragoške teme*, Rijeka: Vlastita naklada, 11-32.
29. Linden, R., Perry, L. (1983), The Effectiveness of Prison Education Programs. *Journal of Offender Counseling Services Rehabilitation*, 6(4): 43-57. Dostupno na: http://dx.doi.org/10.1300/J264v06n04_04 (18.08.2022.)
30. Lockwood, S., Nally, J. M., Ho, T., i Knutson, K. (2012), The effect of correctional education on postrelease employment and recidivism: A 5-year follow-up study in the state

- of Indiana. *Crime and delinquency*, 58(3): 380-396. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?id=EJ964370> (13.08.2022.)
31. Meško, G., Fields, C., Smole, T. (2011), A Concise Overview of Penology and Penal Practice in Slovenia: The Unchanged Capacity, New Standards, and Prison Overcrowding. *The Prison Journal*, 91(4): 398-424. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0032885511424389> (25.08.2022.)
32. Mialaret, G. (1979), *Vocabulaire de l'éducation*. Paris: Presses Universitaires de France.
33. Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A. (2001), Analiza razlika u percepciji tretmana između osuđenika iz zatvorene i otvorenih/poluotvorenih kaznenih ustanova. U: Mejvošek, M. (Ur.), *Prema modelu intervencija u kaznenim zavodima*, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 93-114.
34. Mohamed, H., Wan Mohamed, W. A. (2015), Reducing Recidivism Rates through Vocational Education and Training. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 204: 272-276. Dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.151> (14.08.2022.)
35. Mojsilović, M. (2019), Psihodinamička, bihevioralna i kognitivna teorija u kontekstu moderne kriminologije. *Logos*, 4(3): 47-56.
36. Ogrizović, M. (1963), *Problemi andragogije*. Zagreb: Savez narodnih sveučilišta Hrvatske.
37. Ogrizović, M. (2004), Penološka andragogija u sustavu znanosti. U: Klapan, A., Matijević, M. (Ur.), *Obrazovanje odraslih – ključ za XXI. stoljeće*, Zagreb: Hrvatsko andragoško društvo, 125-135.
38. Pastuović, N. (1981), Andragoški ciklusi u obrazovnoj praksi udruženog rada, Doktorski rad, Skopje: Filozofski fakultet UKIM. Dostupno na: <http://hdl.handle.net/20.500.12188/17292> (11.08.2022.)
39. Pastuović, N. (1985), Andragoški ciklus. U: Andrić, V., Matijević, M., Pastuović, N., Pongorac, S., Špan, M. (Ur.), *Andragogija*, Zagreb: Školska knjiga, 103-117.
40. Pastuović, N. (2022), „Andragogija protiv pedagogije“ – pedeset godina poslije: slučaj Hrvatska. *Napredak*, 163(1-2): 25-49. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/279084> (11.08.2022.)
41. Pike, A., Hopkins, S. (2019), Transformative Learning: Positive Identity Through Prison-Based Higher Education in England and Wales. *International Journal of Bias Identity and Diversities in Education*, 4(1): 48-65. Dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/330049112_Transformative_Learning_Positive_Identity_Through_Prison-Based_Higher_Education_in_England_and_Wales

(14.08.2022.)

42. Potkonjak, N., Šimleša, P., eds. (1989), *Pedagoška enciklopedija 1*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
43. Pranjić, M. (2005), *Didaktika- Povijest, osnove, profiliranje, postupak*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
44. Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika (2002), *Narodne novine* 113/2002-1834. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_09_113_1834.html (30.08.2022.)
45. Roessger, K. M., Liang, X., Weese, J., Parker, D. (2021), Examining Moderating Effects on the Relationship Between Correctional Education and Post-Release Outcomes. *Journal of Correctional Education*, 72(1): 13-42. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/27042234> (23.08.2022.)
46. Samolovčev, B. (1963), *Obrazovanje odraslih u prošlosti i danas*. Zagreb: Znanje.
47. Simon, J., Sparks, R. (2013), *The SAGE Handbook of Punishment and Society*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publication Ltd.
48. Steurer, S. J., Smith, L. G. (2003), *Education Reduces Crime: Three-State Recidivism Study. Executive Summary*. Lanham: Correctional Education Association, Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?id=ED478452> (14.08.2022.)
49. Sullivan, C. J., Hirschfield, P. (2011), Problem Behavior in the Middle School Years: An Assessment of the Social Development Model. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 48: 566-593.
50. Tønseth, C., Bergsland, R. (2019), Prison education in Norway – The importance for work and life after release. *Cogent Education*, 6(1): 1-14. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/2331186X.2019.1628408> (25.08.2022.)
51. Trigwell, K., Prosser, M., Waterhouse, F. (1999), Relations between teachers' approaches to teaching and students' approaches to learning. *Higher Education*, 37(1): 57-70. Dostupno na: <https://doi.org/10.1023/A:1003548313194> (31.08.2022.)
52. Vizek-Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović-Štetić, V., Miljković, D. (2014), *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP-Vern.

53. Vukalović, A. (2020), *Obrazovanje u zatvoru – iskustva bivših zatvorenika*, Diplomski rad, Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:951023> (30.08.2022.)
54. Vukasović, A. (1995), *Pedagogija*. Zagreb: ALFA d.d., Hrvatski katolički zbor „Mi”.
55. Wikström, P.-O. H., Oberwittler, D., Treiber, K., Hardie, B. (2012), *Situational Action Theory*. U: Wikström, P.-O. H., Oberwittler, D., Treiber, K., Hardie, B. (Ur.), *Breaking Rules: The Social and Situational Dynamics of Young People's Urban Crime*, Oxford: Oxford University Press, 3-43.
56. Zakon o izvršavanju kazne zatvora (2021), *Narodne novine* 14/21, Zagreb. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/179/Zakon-o-izvr%C5%A1avanju-kazne-zatvora> (14.08.2022.)
57. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2020), *Narodne novine* 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, Zagreb. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (31.08.2022.)

Mrežni izvori

- URL 1: Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=main> (28.07.2022)
- URL 2: Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/> (11.08.2022.)
- URL 3: Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, <https://pravosudje.gov.hr/> (14.08.2022.)
- URL 4: World Prison Brief, <https://www.prisonstudies.org/> (20.08.2022.)
- URL 5: Correctional Officer, <https://www.correctionalofficer.org/us-correctional-system> (20.08.2022)
- URL 6: U.S. Department of Education, <https://www.ed.gov/> (20.08.2022.)
- URL 7: Federal Bureau of Prisons, https://www.bop.gov/inmates/custody_and_care/education.jsp (20.08.2022.)
- URL 8: Kriminalomsorgen, <https://www.kriminalomsorgen.no/?cat=536003> (23.08.2022.)
- URL 9: Republic of Slovenia, Government, <https://www.gov.si/en/> (25.08.2022.)

URL 10: Council of Europe Portal, <https://www.coe.int/en/web/portal/home> (25.08.2022.)

POPIS TABLICA I SLIKA

Tablica 1. Struktura zatvorenika i maloljetnika s obzirom na stupanj obrazovanja na dan 31.12.2019., str. 19

Tablica 2. Broj i udio zatvorske populacije općenito i uključenih u penalno obrazovanje od 2015.-2020. god., str. 39

Slika 1. Broj zatvorenika i maloljetnika uključenih u penalne obrazovne programe u razdoblju 2015.-2020. god., str. 38

SAŽETAK

Prikaz razvoja penoloških obrazovnih programa u Republici Hrvatskoj

Cjeloživotno obrazovanje postalo je imperativ u modernom svijetu i u gotovo svim društvima svijeta. Iz tog razloga razvila se andragogija kao znanost o odgoju i obrazovanju odraslih, zajedno sa svojim granama. Jedna od njih je i penološka andragogija čiji je predmet odgoj i obrazovanje odraslih u penalnim ustanovama. Naime, penalno obrazovanje pokazalo se ključnim faktorom u tretmanu zatvorenika iz nekoliko razloga: ima transformativne učinke i pridonosi smanjenju recidiva. Upravo je ono predmet ovog diplomskog rada čiji je cilj prikazati stanje penoloških obrazovnih programa u Republici Hrvatskoj. Penološki obrazovni programi u RH prikazani su kroz teorijsku analizu njegovog zakonskog uređenja i nekih već provedenih istraživanja. Osim toga, u radu je opisan i povijesni razvoj penološkog obrazovanja, kao i primjeri prakse u SAD-u, Norveškoj i Sloveniji. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da je stanje u praksi zabrinjavajuće. Preciznije rečeno, vrlo je mali udio zatvorske populacije (u 2020. godini taj udio bio je manji od 10 %) uključen u penalne obrazovne programe. Također, pokazalo se da zatvorenike treba mnogo više i češće motivirati na uključivanje u te programe, kao i da treba poraditi na programima na svim obrazovnim razinama. U radu su navedeni i prijedlozi za unaprjeđenje prakse, ali i smjernice za buduća istraživanja.

Ključne riječi: andragogija, penologija, penološko obrazovanje

ABSTRACT

Review of Educational Programs in Croatia's Penology System

Lifelong education has become an imperative in the modern world and in almost all world societies. For this reason, andragogy has developed as a scientific study and practice of adult education along with its separate disciplines. One of those disciplines is penological andragogy, the subject of which is adult education in penal institutions. Namely, penal education proved to be a key factor in prisoner treatments for several reasons: it has transformative effects and contributes to reduction of recidivism. The subject of this Master's Thesis is precisely penal education, and its aim is to present the state of penological education programs in Croatia. Penological education programs are presented through a theoretical analysis of its legal structure and through a few

researches that have already been carried out. In addition, this paper describes the historical development of penological education, as well as examples of practices in the USA, Norway and Slovenia. The results of research have shown a worrying situation in practice. More precisely, a very small share of the prison population (in 2020, that share was less than 10 %) attend education programs in penal institutions. Also, it seems that prisoners should be motivated to participate in these programs much more often, and that serious work should be done regarding programs on every educational level. Moreover, the paper provides suggestions for practice improvements, as well as guidelines for future research.

Key-words: andragogy, penology, penal education